SOSIAL ØKONOMEN

INNHOLD

- Lønnsdannelse, vekst og omstillinger
- Marginalskatt og ressursvridninger
- 12. forskermøte for økonomer
- Lønnsglidning og forhandlinger
- Birøkt i Kvinesdal

NR. 2 – FEBRUAR 1990 – 44. ÅRG.

Vårt arbeid med å omstille ABC bank gir resultater. ABC bank er nå en bank i sterk fremgang og med en spennende fremtid. ABC bank er landets fjerde største bank med en forvaltningskapital på ca. 45 mrd. kroner, og ca. 2.000 ansatte. Banken betjener sine kunder gjennom ca. 75 ekspedisjonssteder i Oslo og Akershus og 7 avdelinger i de største byene. ABC bank har datterbank i Luxembourg, filial i London og samarbeider nært med de største sparebankene i Norden.
ABC bank ønsker å markere seg stadig sterkere som landets ledende sparebank. Vi trenger derfor flere dyktige medarbeidere.

A/B/C bank

Sosialøkonom

Vi søker ny medarbeider til seksjon for Samfunnsøkonomi. Avdelingen er liten og organisert i Kapitalmarkedsdivisjonen. Seksjonen arbeider i nær kontakt med meglermiljøene og inntar en sentral plass i styringen av bankens markedsrisiko.

Arbeidet vil i første rekke omfatte analyser av den økonomiske utvikling i Norge og i utlandet, med spesiell vekt på rente- og valutaspørsmål.

Oppgavene krever en kombinasjon av analytisk legning og evne til å formidle resultater overfor bankens ledelse, meglermiljøer og kunder.

Søkere bør ha sosialøkonomisk embetseksamen eller tilsvarende utdannelse.

Praksis fra analyser av finansmarkeder er en fordel, men det vil bli lagt størst vekt på generelle kvalifikasjoner.

Det tilbys konkurransedyktig lønn etter avtale, pensjons- og forsikringsordning og gode øvrige betingelser.

ABC bank trenger flere kvinner i ledende stillinger, og vi oppfordrer derfor spesielt kvinner til å søke stillingen.

Nærmere opplysninger kan fås ved henvendelse til sjefsøkonom Nils Terje Furunes, tlf. (02) 31 87 91.

Skriftlig søknad sendes Sparebanken ABC, Personalavdelingen, Postboks 1172 Sentrum, 0107 Oslo 1, snarest.

Innhold

Nr. 2 1990 – 44. årg.

2
SVEIN LONGVA:
Lønnsdannelse, vekst og omstillinger

8
JAN ERIK ASKILDSEN:
Om lav marginalskatte-sats og ressursvridninger

10
NILS-HENRIK MØRCH VON DER FEHR:
Det 12. Nasjonale forskermøte for økonomer i Bodø 5.–7. januar 1990

12
Sosialøkonomenes Forenings pris for beste artikkel i Norsk Økonomisk Tidsskrift og Sosialøkonomen i 1989 til Nils-Henrik Mørch von der Fehr

DEBATT:

14
TOR HERSOUG:
Om deling av næringsinntekt. Svar til Hans Henrik Scheel

ARTIKKEL:

15
STEINAR HOLDEN:
Lønnsglidning og forhandlinger

20
LARS AASE OG JAKOB SØRLAND:
En «vagabond» i Kvinesdal

22
MÅNEDENS BØKER:
Innføring i makroøkonomi av Audun Grønn

24
Nye Forskningsrapporter

Forsidebilde:
David Vogt – NN Samfoto

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038-1624

Bilbeskatning i miljø-perspektiv

Etter Lysebu-forhandlingene i år kom det fram at regjeringspartiene var enige om å satse på miljøavgifter med gunstige incentivvirkninger. Ett av forslagene var å øke bensinavgiftene med 70 øre og fjerne årsavgiften. Samferdselsministeren er i flere aviser referert med dette forslaget.

En økning av bensinavgiftene har vært et sentralt samferdselspolitisk debattemne helt siden tidlig på 70-tallet. En faglig begrunnelse for forslaget til avgiftsøkning har vært at bensinavgiften, ifølge beregninger, ikke dekker de marginalkostnader bilbruken påfører samfunnet *eksklusive miljøkostnadene*. Den foreslåtte avgiftsøkningen kan ligge i den størrelsesorden som bringer bruksavgiften i overensstemmelse med denne marginalkostnaden. Hvor mye bensinprisen må øke *i tillegg* for å begrense bilbruken av miljømessige grunner, er usikkert. Et prisnivå på 8-10 kroner pr. liter bensin og en varsling om fremtidig vekst i realprisene for å begrense den underliggende veksttrend, har vært antydet.

Personbilutvalget (NOU 1984:6) hadde også forslag om å øke bensinavgiftene og fjerne årsavgiften. I deres pakkeløsning skulle man også redusere kjøpsavgiftene. Den gangen begrunnet man fjerning av årsavgiften med at denne ikke påvirket forbrukerens bilbruk.

Det er imidlertid svært tvilsomt om årsavgiften virker nøytralt på ressursallokeringen. Årsavgiften er en avgift som spesielt begrenser utbredelsen av tobilhusholdet, idet den øker kostnaden ved å beholde den gamle når ny bil anskaffes. Fjernes årsavgiften kan dette gi incentiv til flere tobilshusholdninger og da vet vi også at det vil skape økt bilbruk og begrense, og kanskje helt utviske, den positive effekten av økt bensinavgift.

Dersom regjeringen ønsker å holde den totale bilbeskatningen konstant, burde økningen av bensinavgiften heller kobles med en reduksjon av kjøpsavgiftene. Den høye kjøpsavgiften fører til at utrangeringstidspunktet for bilene forskyves utover i tid i forhold til det som er samfunnsøkonomisk optimalt. Dette blir til en viss grad motvirket av årsavgiften, som når den kommer på toppen av vedlikeholdsutgiftene, gjør de eldste bilene for dyre å holde. Fjerning av årsavgiften kan derfor forsterke tendensen mot en eldre bilpark, for høy verkstedbruk og økende ulykkesfrekvens.

Med reduserte kjøpsavgifter vil vi erstatte miljøskadelige biler med mer miljøvennlige i raskere tempo og derved nyte godt av den nye miljøteknologi som bygges inn i nye biler. Økt bilimport kommer i konflikt med målet om å redusere handelsunderskuddet, men en fremtidig tilnærming til EF's indre marked kan i alle tilfelle komme til å implisere lavere importavgifter. Da bør pakken som skal gi et miljømessig bedre avgiftssystem heller trappe ned de avgifter som vi likevel må redusere senere.

Redaktøren

Aktuell kommentar:

Lønnsdannelse, vekst og omstillinger [1]

Om hvorfor det likevel ikke er så enkelt

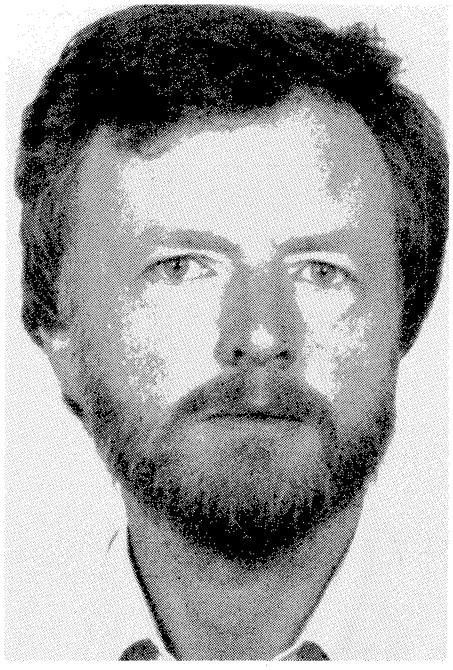

Svein Longva

Lønns- og prisnivået i Norge ligger 20 til 25 prosent over gjennomsnittet hos våre handelspartnere. Samtidig er det materielle velstandsnivået stort sett lavere enn i land vi liker å sammenligne oss med. I artikkelen trekkes forbindelseslinjer mellom disse forhold og lønnsdannelse, vekst og omstillinger. Et hovedpoeng er at vi har gitt den naturressursbaserte næringsvirksomhet og de næringer med åpen eller skjult næringsstøtte eller markedsmakt så sterk konkurranseevne på det norske markedet for arbeidskraft og kapital at virksomheter uten slike fordeler, og dermed i beste fall lønnsevne på linje med utenlandske konkurrenter, står uten muligheter. En mer markedsorientert og desentralisert lønnsfastsettelse vil derfor motvirke nyskaping og omstilling i dagens situasjon. Økt beskatning av naturressurser og kapital og lavere beskatning av arbeidskraft, en gradvis avvikling av den åpne og skjulte næringsstøtte og fjerning av private konkurransereguleringer må til hvis vi i løpet av 90-årene skal få større bredde i norsk næringsvirksomhet.

AV
SVEIN LONGVA*

Et hovedmål for den økonomiske politikken etter oljeprisfallet i begynnelsen av 1986 har vært gjenoppretting av balansen i utenriksøkonomien gjennom omstilling og nyskaping. I første fase har hovedingrediensene vært stram finanspolitikk og aktiv inntektspolitikk med sikte på lav innenlandsk etterspørselsvekst, lavere rente og redusert lønns- og prisvekst. Godt hjulpet av endret spareadferd i husholdningene, gode internasjonale konjunkturer og pris- og produksjonsvekst i oljesektoren, og understøttet av direkte inngrep (inntektsreguleringsloven), har vi alt i 1989 fått balanse i utenriksøkonomien og klart lavere pris- og lønnsvekst. Men omstilling og nyskaping lar vente på seg og arbeidsledigheten har nådd et rekordhøyt nivå.

Min hovedtese, som jeg skissemessig skal prøve å underbygge i det følgende, er at mer av den samme politikken og større utholdenhet i gjennomføringen i seg selv neppe vil gi oss full sysselsetting og balanse i utenriksøkonomien på lengre sikt. Blokkeringene for omstilling og nyskaping er så omfattende og så innvevd i selve strukturen i norsk økonomi at finans- og inntektspolitikk i hovedsak bare vil virke etterspørselsregulerende. Det må derfor andre tiltak til hvis vi skal få nyskaping og vekst og dermed igjen full sysselsetting.

Jeg vil ta utgangspunkt i det enkle, kanskje for enkle, forhold at grunnlaget for realinntektsøkning pr. innbygger i en åpen økonomi som den norske er produktivitetsutviklingen i hele økonomien korrigert for endringer i bytteforholdet overfor utlandet. Pris og produktivitet i konkurranseutsatt næringsvirksomhet bestemmer lønnsutviklingen i disse næringer ved at vi på lang sikt må ha en lønnsutvikling som bevarer konkurranseevnen og dermed balanse i utenriksøkonomien. Lønnsutviklingen i de konkurranseutsatte næringer er bestemmende for lønningene i resten av økonomien og dermed, sammen med produktivitetsutviklingen, også for prisene i de skjermede næringer.

Dette er svært forenklet essensen i hovedkursteorien for priser og lønninger slik Odd Aukrust i sin tid formulerte den. Denne grunnleggende måten å analysere pris- og lønnsdannelsen i en liten åpen økonomi er, etter min vurdering, fortsatt det beste grunnlaget for å forstå utviklingen og har også i hovedsak blitt bekreftet av empiriske undersøkelser.

Denne betraktningsmåten har (minst) to viktige implikasjoner. For det første gir de skranker som forholdet til utlandet setter, lite spillerom for særnorsk lønnsutvikling, i alle fall

* Svein Longva, cand. oecon fra 1967, er forskningssjef i Statistisk sentralbyrå og professor II ved Økonomisk institutt, Universitetet i Bergen.

[1] Foredrag i Politeknisk forenings nasjonaløkonomiske gruppe 18/10-89.

hvis vi betrakter valutakursene som gitte. Selv om det er liten handlefrihet er det imidlertid ikke likegyldig hvordan vi holder oss innenfor de ytre rammer. Fleksibiliteten i lønnsdannelsen, herunder følsomheten overfor endringer i arbeidsmarkedssituasjonen (arbeidsløsheten), samspillet mellom lønnsutviklingen og den økonomiske politikken, særlig utformingen av inntektspolitiske tiltak og inngrep, og valutakurspolitikken er stikkord i denne forbindelse. For det andre bestemmes endringer i lønn og driftsresultat grunnleggende sett av utviklingen i den konkurranseutsatte sektor. Produktivitetsutviklingen i skjermet sektor, inkl. det offentlige, påvirker først og fremst realinntekten (velferdsnivået) og bare indirekte det nominelle lønnsnivået i samfunnet (gjennom leveranser av varer og tjenester til den konkurranseutsatte sektor).

Med utgangspunkt i det jeg har sagt innledningsvis skal jeg i det følgende si noe om de økonomiske strukturer norsk lønnsdannelse arbeider innenfor, det vi synes å vite om hvordan lønnsdannelsen faktisk foregår og hvordan rammebetingelsene må endres hvis vi i 90-årene skal få omstillinger og vekst i norsk økonomi.

LØNNSKOSTNADER OG NÆRINGS- OG MARKEDSSTRUKTUR

Figur 1 viser totale lønnskostnader pr. time for voksne arbeidere i norsk industri sammenlignet med våre handelspartnere. Dette er en figur som i mange år har blitt presentert i rapportene fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene, men som nå også har blitt tatt med, på prominent plass, i nasjonalbudsjettet for 1990. Figuren viser at våre lønnskostnader stort sett har ligget 20–25 prosent høyere enn gjennomsnittet hos våre handelspartnere helt siden Norge ble en oljenasjon.[2] I 1988 var

Fig. 1. *Totale lønnskostnader pr. time for voksne arbeidere i industrien. I norske kroner. Indekser. Norges handelspartnere=100.*

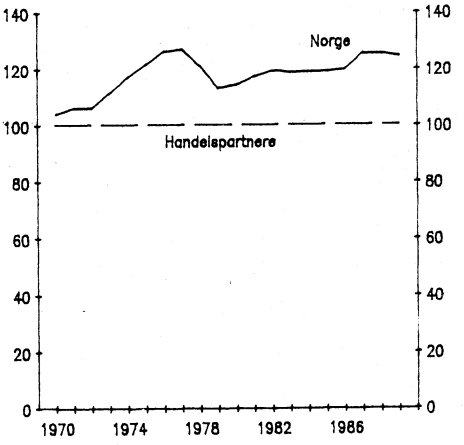

Kilde: Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjøret og Statistisk sentralbyrå.

det bare Vest-Tyskland som hadde like høye timelønnskostnader som Norge, i f.eks. Sverige var nivået ca. 10 prosent lavere. Bevegelsen i indeksen avspeiler valutakursendringer, lønns- og prisreguleringer, arbeidstidsforkortelser, tariffoppgjør og lønnsglidning i perioden. Figuren kan faktisk brukes som utgangspunkt for en interessant beskrivelse av viktige trekk ved den økonomiske utvikling de siste 20 år.

Det høye nivået på våre lønnskostnader reflekterer først og fremst det faktum at vi har tatt oljeinntektene i bruk i norsk økonomi og at en nødvendig forutsetning for dette har vært et høyt innenlandsk kostnadsnivå. Skulle vi få tatt oljeinntektene inn i den innenlandske økonomien måtte omfanget av øvrig konkurranseutsatt norsk næringsvirksomhet reduseres gjennom en kostnadsmessig utstøting. Dette har særlig rammet importkonkurrerende industri, hvor markedsandelene på det norske markedet har falt markert siden midt på 70-tallet. Men også norsk industri totalt har klart redusert sin andel av bruttonasjonalproduktet og total sysselsetting i disse årene. Samtidig med at lønnskostnadene pr. time i norsk industri har plassert seg 20–25 prosent over nivået hos våre handelspartnere har arbeidskraftsproduktiviteten utviklet seg dårligere. De opplysninger vi har om veksten i arbeidskraftsproduktiviteten i industrien viser at vi i de aller fleste år har hatt en svakere vekst. Tilsammen gir dette det velkjente bildet at norsk industris konkurranseevne, målt ved lønnskostnader pr. produsert enhet, har blitt klart svekket i de senere år.

Med så store forskjeller i lønnskostnadsnivået og med den negative relative utvikling i produktiviteten, kan en undres på hvorfor vi faktisk har en såpass stor konkurranseutsatt næringsvirksomhet utenom oljevirksomheten som vi tross alt har. Det er flere grunner til det. For viktige deler av industrien, særlig den eksportorienterte, betyr andre kostnadselementer enn lønn mye for totalkostnadene. Rimelig elektrisk kraft og lave kapitalkostnader gjør at enkelte bransjer klarer seg godt også med dagens lønnsnivå. Åpen og skjult næringsstøtte, ved direkte subsidiering, importvern, anbudspreferering etc., bidrar til at også andre bransjer overlever. I deler av det som kunne vært importkonkurrerende virksomhet er det dessuten en rekke monopol- og kartelldannelser og andre private konkurranseregulerende tiltak som gjør at de kan leve med 20–25 prosent høyere lønnsnivå enn i utlandet ved å velte kostnadene over i prisene.

Konklusjonen så langt er at virksomhet som baserer seg på naturressurser, har ulike former for åpen eller

Fig. 2. *Timelønnskostnader i industrien. 1988. Indekser. Norge=100.*

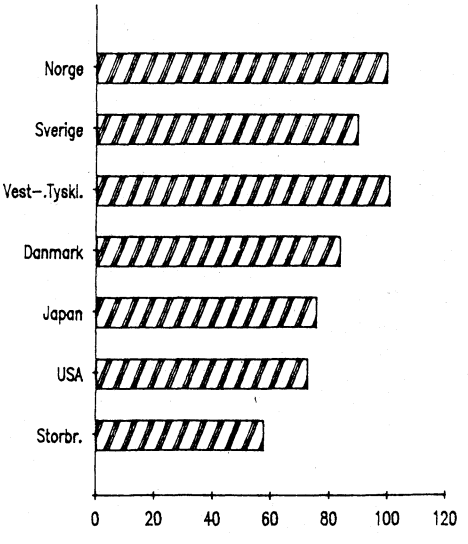

Kilde: Svenska Arbetsgivareföreningen og Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene.

[2] Mot disse lønnskostnadstallene kan det innvendes at de bare omfatter timelønnen for voksne arbeidere. De relative lønnsforskjeller mellom arbeidere og funksjonærer innen de enkelte land gjør at figuren nok i noen grad overvurderer forskjellen mellom Norge og andre land når det gjelder totale lønnskostnader pr. arbeidet time i industrien. Men hovedbildet står fast.

Fig. 3. *Prisnivå for privat konsum. 1988. Indekser. Norge=100.*

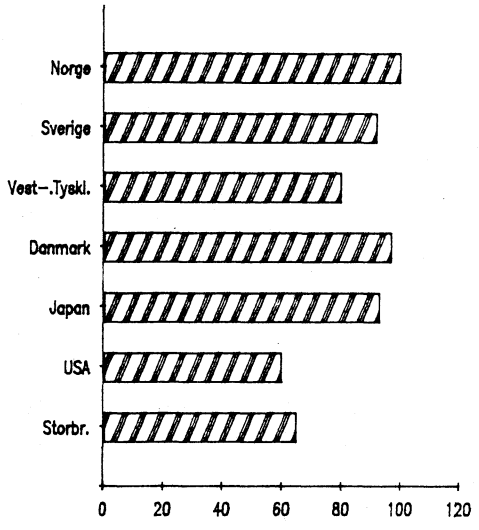

Kilde: OECD og Statistisk sentralbyrå.

skult næringsstøtte, eller som på egen hånd har skaffet seg markedsmakt har overlevd, mens virksomhet som ikke har hatt slike arbeidsvilkår og som har vært basert på en teknologi som stort sett er tilgjengelig i alle våre konkurrentland, i stor utstrekning har blitt borte. For øyeblikket er imidlertid den konkurranseutsatte næringsvirksomheten, medregnet olje og gass, stor nok til å skape balanse i vår handel med utlandet.

PRISNIVÅ OG LEVESTANDARD

Med et lønnsnivå i industrien som ligger vesentlig over det vi finner i de flest av våre samhandelsland, skulle en vente at også vårt materielle velstandsnivå ligger helt i front. Dette er ikke tilfelle. Det er nemlig slik at ikke bare timelønnskostnadene men også prisnivået er på topp i Norge (fig. 2). Det høye prisnivået har sammenheng med et høyt lønnsnivå også i resten av økonomien[3] og et høyt avgiftsnivå. I tillegg kommer trolig et relativt lavt effektivitetsnivå i deler av skjermet næringsvirksomhet. Sammenligningen av prisnivåene er basert på den såkalte kjøpekraftsparitetsundersøkelsen utført av OECD. Den bekrefter det inntrykket de fleste sitter igjen med, nemlig at det meste er dyrere i Norge.

Mens Norge ligger i tetklassen for både privat og totalt konsum pr. innbygger når vi bruker valutakursene som omregningsfaktor, faller vi langt ned på lista når vi korrigerer for forskjellene i prisnivå. Vårt materielle velstandsnivå er stort sett lavere enn i de land vi liker å sammenligne oss med, også når vi tar hensyn til fellesforbruket (fig. 4).

Vår gode tilgang på knappe ressurser har altså ikke gitt seg utslag i en høyere materiell levestandard enn hos våre samhandelsland. Tvert imot har det høye lønnsnivået, et høyt skattenivå på arbeidsinntekter og den lave effektiviteten i den ikke-naturbaserte næringsvirksomheten (skjermet og konkurranseutsatt) gitt oss et høyt prisnivå og et relativt lavt konsumnivå.

INVESTERINGER OG KAPITALAVKASTNING

En viktig problemstilling nær knyttet til det vi har drøftet til nå, er det høye investeringsnivået i Norge. På et gitt tidspunkt vil et høyt investeringsnivå kunne bidra til å redusere konsumet; vi investerer istedet for å konsumere (hvis vi da ikke låner pengene i utlandet). For Norges del er dette ikke et holdbart argument. Vårt investeringsnivå (regnet i prosent av BNP) har nemlig ligget på topp i hele etterkrigstiden. Selv i 1988 lå vi på høyde med Japan. Dette har imidlertid ikke gitt seg utslag i en høyere BNP-vekst og dermed et nivå på BNP pr. innbygger som kompenserer for den høye investeringsandelen av BNP.

Dette nedslående resultat av den langvarige satsingen på investeringer som motor i vekstprosessen viser seg (selvfølgelig) også i kapitalavkastningsratene. Aarbakke-utvalget (NOU 1989:14) har presentert et interessant materiale om dette. Beregningene viser at selv når vi tar med oss oljesektoren (og holder boliger og offentlig forvaltning utenom) ligger vi dårlig an i forhold til våre samhandelsland. Aarbakke-utvalget peker på at både selve investeringsomfanget og sammensetningen av investeringene kan ha bidratt til dette. Her har både skattereglene og ulike former for offentlig støtte vært sterkt medvirkende. Totalt sett er kapital lavt beskattet i Norge, skattesystemet bidrar i betydelig grad til å vri investeringene i samfunnsøkonomisk uheldig retning, og vi har et meget høyt nivå på næringsstøtten. Når kapital dessuten synes å være komplementær til energi i viktige deler av norsk næringsliv medfører den manglende grunnrentebeskatningen ytterligere effektivitetstap.

KONKURRANSEEVNE OG LØNNSDANNELSE

Som jeg innledet med å si må vi på lang sikt ha en lønnsutvikling som bevarer landets konkurranseevne overfor utlandet. Et *lands* konkurranseevne uttrykker evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. Konkurranseevnen for en *næring* karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på sitt produktmarked og med alle andre norske næringer på markedene for arbeidskraft, kapital og råvarer (faktormarkedene). I norsk økonomisk debatt synes all oppmerksomhet å være rettet mot konkurranseevnen på produktmarkedet, mens betydningen av konkurranseevnen på faktormarkede-

Fig. 4. *Privat konsum pr. innbygger, beregnet ved hjelp av kjøpekraftsparitеter. 1988. Indekser. Norge=100.*

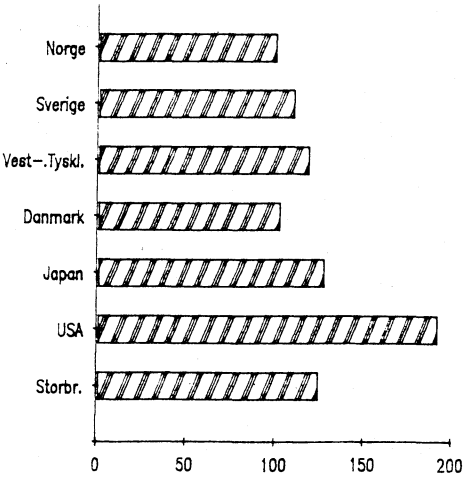

Kilde: Beregninger basert på OECD-tall.

[3] Sammenlignet med våre handelspartnere er hovedinntrykket at lønnsspredningen er relativt liten i Norge. I Norge er industrilønningene nær gjennomsnittet, mens de i flere av våre samhandelsland ligger klart over gjennomsnittet.

ne, og dermed direkte for lønnsdannelsen, knapt drøftes.

Det vi synes å vite om lønnsdannelsen i norsk økonomi, basert på erfaringer fra 70- og 80-tallet, er følgende: Det er en sterk sammenheng mellom vekst i verdensmarkedspriser, produktivitet i konkurranseutsatt næringsvirksomhet og lønnsvekst. Ut fra Aukrusts hovedkursteori skal vi nettopp vente at lønnsveksten på lang sikt vil vokse i takt med disse størrelsene og at den konkurranseutsatte næringsvirksomhet er så stor at den utenriksøkonomiske handlefrihet opprettholdes. Dette definerer videre en langtidsledighet i økonomien som er forenlig med den utenriksøkonomiske balanse. Basert på analyser foretatt i Statistisk sentralbyrå blir denne ledigheten av Strøm-utvalget (NOU 1988:24) anslått til knapt 3 prosent. Arbeidsløsheten som korrigeringsmekanisme er først og fremst tilstede i deler av industrien og i bygg og anlegg. I resten av næringslivet og i offentlig sektor er sammenhengen klart svakere, dels som en følge av sterk vekst og små svingninger i arbeidsledigheten i de siste 10-år sett under ett og dels fordi arbeidstakere i disse næringer i en viss grad sammenligner sin lønnsutvikling med utviklingen i industrien. Et sentralt trekk ved utviklingen siden begynnelsen av 1970-tallet har dessuten vært en betydelig lønnsutjevning mellom de ulike næringene.

I andre land i Europa har erfaringen de siste ti år vært at høy ledighet ikke virker tilstrekkelig modererende på lønnsveksten til at ledigheten går tilbake av seg selv. I Norge har vi til nå hatt så få og korte perioder med høy ledighet at det er vanskelig å trekke noen tilsvarende konklusjoner for norsk lønnsdannelse. Usikkerheten på dette området er derfor stor og faren er klart tilstede for at arbeidsledigheten bare har en midlertidig lønnsmodererende effekt. I så fall kan de analysene som viser at ledigheten går lettere opp enn ned bli en realitet også i Norge.

I de analyser som Strøm-utvalget gjorde fant de lite gjennomslag for at ulike måter å foreta lønnsoppgjør på har noen klare virkninger på lønnsveksten. Implikasjonen av dette er at de viktigste faktorene er utviklingen i økonomiske størrelser. Utvalget maner imidlertid til forsiktighet i tolkningen av dette idet det kan være sammenhenger mellom tariff-tillegg og lønnsglidning selv om de ikke fant klare konklusjoner på dette området. De analyser som er foretatt tyder imidlertid på at lønnsglidningen reagerer mindre på varierende arbeidsledighet enn de sentrale tillegg.

Hvis en ser på utviklingen i de siste år og situasjonen for norsk økonomi ved inngangen til 90-tallet er det nærliggende å slutte at lønnsdannelsen ikke har fungert i samsvar med Aukrusts hovedkursteori. Vi har hatt underskudd, tildels store, i utenriksøkonomien i alle år etter 1970, bortsett fra 1980–1985 og nå i 1989, og vi har hatt perioder med overoppheting eller lav kapasitetsutnytting og arbeidsløshet. Pris- og lønnsstopper, lønnsnemder og nå til slutt lønnsreguleringslover tyder på manglende tiltro til systemet for lønnsdannelse. En slik konklusjon er imidlertid etter min mening forhastet. Det ville være et urimelig krav at lønnsdannelsen alene på kort sikt skulle korrigere for alle eksterne og interne sjokkbølger. De kraftige svingningene i oljeprisene, internasjonale konjunkturbevegelser, deregulering av kredittmarkedet, rente- og valutaendringer, omlegginger i den økonomiske politikken etc. er forhold som har gjort det umulig for lønnsdannelsen alene å ta støyten i balanseringen av utenriksøkonomien og slett ikke i stabiliseringen av det innenlandske aktivitetsnivå.

Mitt syn er derfor at det norske systemet for lønnsdannelse har fungert rimelig bra innenfor de rammebetingelser som har vært tilstede. At en har måttet gripe inn med pris- og lønnsstopp, lønnsnemd og lønnslov ved flere anledninger i de siste 10–15 år har først og fremst sammenheng med fraværet av akseptable alternative virkemidler og med at manglende vilje og evne til å endre rammebetingelsene for lønnsdannelsen i perioder har ledet oss i gal retning.

Jeg har derfor vanskelig for å se at systemet for lønnsdannelse i seg selv har ansvaret for den situasjon at vi har et lønnsnivå som effektivt hindrer nyskaping i konkurranseutsatt virksomhet. Problemet er at vi har gitt den naturressursbaserte næringsvirksomhet og næringer med åpen eller skjult næringsstøtte eller markedsmakt en så sterk konkurranseevne på det norske markedet for arbeidskraft og kapital (faktormarkedene) at virksomheter uten slike fordeler, og dermed i beste fall en lønnsevne på linje med utenlandske konkurrenter, står helt uten muligheter. Skal vi få fram nye bedrifter i Norge, uten å subsidiere eller markedsregulere, må vi redusere de nåværende konkurranseutsatte bedrifters konkurranseevne på de innenlandske faktormarkedene. Dagens gode konkurranseevne for disse bedrifter fører til at de blir lønnsledende og forhindrer dermed ekspansjon i bedrifter som ikke kan basere seg på naturgitte fortrinn eller ulike offentlige eller private skjermingstiltak.

FORUTSETNINGER FOR OMSTILLING OG NYSKAPING

Den politikk som har vært fulgt i etterkrigstiden, har vært rimelig vellykket, selv om den norske levestandard ikke er spesielt høy. Mange vil derfor si at vi må satse på å legge forholdene til rette for det vi har naturgitte fortrinn til å drive med, og ikke sage over de friske bein norsk økonomi tross alt har å stå på. Så lenge vi har samfunnsøkonomisk lønnsomme ekspansjonsmuligheter på disse områder er det heller ikke min oppfatning at vi skal streve for mye med å få fram mer «vanlig» konkurranseutsatt næringsvirksomhet. En hovedutfordring for norsk økonomi på 90-tallet synes imidlertid å være behovet for alternativer til den ressursbaserte næringsvirksomhet. I oljevirksomheten kan vi vente stagnasjon eller direkte reduksjon i det kommende tiåret mens vekstpotensialet i kraftbasert virksomhet, i fiskeriene etc. er klart begrenset. Dette betyr at konkurranseutsatt næringsvirksomhet som ikke primært er basert på knappe naturressurser, gradvis må få en større plass i norsk økonomi.

Når utgangspunktet er et lønnsnivå som er 20–25 prosent høyere enn hos våre konkurrenter, vil dette være en svært krevende oppgave. Etter min vurdering må vi få en gradvis omlegging av nærings- og skattepolitikken i årene framover. Med dagens nærings- og skattepolitikk og derav følgende

lønnskostnadsnivå skapes det et nesten uoverskridelig hinder for ny virksomhet. Dette ser vi klart i de særordninger og beskyttelsestiltak vi er nødt til å ty til for å opprettholde de deler av norsk industri som ikke har fordel av norske naturressurser. Viktige langsiktige elementer i en slik gradvis politikkomlegging vil være:

Økt beskatning av naturressurser og kapital og lavere beskatning av arbeidskraft

Utnytting av knappe naturressurser (i Norge særlig vannkraft og olje) gir opphav til en meravkastning utover det som er normal avlønning av arbeidskraft, kapital og andre innsatsfaktorer. Denne meravkastningen kalles ofte for grunnrenten. En økt beskatning av grunnrenten i norsk økonomi vil både redusere lønnsevnen i de næringer som i dag nyter godt av grunnrenten og sikre en riktigere dimensjonering av kapasiteten i disse næringene. Norge vil dessuten ha en større selvstendighet i beskatningen av naturressurser enn i beskatningen av flyttbare produksjonsfaktorer, noe som gjør grunnrentebeskatning særlig attraktiv. I stor grad er slik beskatning gjort gjeldende for oljevirksomheten, men en mer allmenn grunnrentebeskatning bør innføres og settes inn i et langsiktig perspektiv for norsk næringsutvikling.

Lav kapitalbeskatning er et kjennetegn ved det norske skattesystemet. Aarbakke-utvalget slår et betimelig og veldokumentert slag for en betydelig reform i bedrifts- og kapitalbeskatningen. I tillegg til en sterkt påkrevet opprydding i dagens system med sikte på likebehandling av ulike former for kapitalinntekter vil jeg også argumentere for en generell økning av beskatningsnivået. Mye tyder på at vi både har et for høyt investeringsnivå og at vi fordeler investeringene etter feilaktige kriterier. Dessuten bidrar et lavt kapitalbeskatningsnivå til ytterligere å styrke konkurranseevnen og dermed lønnsevnen til våre kapitalintensive naturressursbaserte næringer.

De skatteøkninger som er antydet ovenfor bør kombineres med reduksjon i skattleggingen av arbeidskraft. Jeg har liten tro på (eller ønske om) en vesentlig reduksjon i de offentlige utgifter og dermed i skattenivået, bortsett fra det som følger av kutt i næringsoverføringer. Poenget med de reduserte skattene på arbeidsinntekter er derfor ikke en generell skattereduksjon og en «dynamisk skattepolitikk», men et forsøk på å vri de relative faktorpriser slik at konkurranseevnen bedres for virksomhet som ikke primært er basert på naturressurser, og at konkurranseevnen på faktormarkedene gradvis svekkes for de tradisjonelle konkurranseutsatte næringer. Hvis Norge skal fortsette å være et land med høy beskatning av arbeidskraft og lav beskatning av kapital og naturressurser er det vanskelig å se at norsk næringsliv skal kunne omstille seg til produktområder der teknologien for en stor del er tilgjengelig for alle.

En gradvis avvikling av den åpne og skjulte næringsstøtte og fjerning av private konkurransereguleringer

Dagens ordninger bidrar klart til å fastlåse næringsstrukturen ved at de gir muligheter for et lønnsnivå i tråd med det vi ser i de naturressursbaserte næringer. Jeg skal ikke bruke plass på dette her, men nøye meg med å peke på at disse forholdene i betydelig grad bidrar til det høye prisnivået i Norge, direkte gjennom det høye lønnsnivået og indirekte ved lav produktivitet. Viktige deler av skjermet næringsvirksomhet har et effektivitetsnivå som ligger klart tilbake i forhold til potensialet, jfr. utviklingen i bankvesenet og i varehandelen i de senere år.

INNTEKTSPOLITIKK ELLER MARKEDSBESTEMTE LØNNINGER?

Prisen for dagens nærings- og skattepolitikk er en nokså direkte styring av inntektsutviklingen, hvis vi ikke skal komme opp i et nytt uføre. En mer markedsorientert og desentralisert lønnsfastsettelse vil i den nåværende situasjon gjøre ondt verre ved ytterligere å skape lønnskostnadsbarrierer for ny virksomhet.

Litt populært kan vi si at vi må hindre at dagens privatøkonomiske lønnsomhetssignaler får for stor innflytelse på lønnsdannelsen. Det inntektspolitiske samarbeidet, inntektsreguleringslovene og tilstrammingen i finanspolitikken i de senere år har hatt dette som klart siktemål. Resultatet har vært moderat vekst i priser og lønninger. Sammen med en gunstig utvikling i priser og etterspørsel på verdensmarkedet har dette totalt sett ført til en betydelig vridning i inntektsfordelingen til fordel for eiersiden, særlig den eksportorienterte delen av norsk næringsliv, noe som også har vært hensikten. Driftsresultatet i utekonkurrerende industri nær tredoblet seg fra 1987 til 1988. For hjemmekonkurrerende industri har den dårlige markedsutviklingen motvirket en tilsvarende oppgang. Dette avspeiler seg også i kapitalavkastningsratene som viser klar forbedring for utekonkurrerende industri og forverring for den hjemmekonkurrerende. Utviklingen i 1989 har trolig forsterket dette bildet.

Denne betydelige inntektsomfordelingen har ikke bidratt til å vri konkurranseevnen på faktormarkedene i riktig retning. Faktisk er det slik at de bedrifter som baserer sin virksomhet på grunnrente, næringsstøtte eller private konkurransereguleringer har kommet best ut av det, mens det øvrige næringsliv har blitt hardt rammet av svikten i hjemmemarkedet. Ved inntektsoppgjøret i 1990 og også ved de følgende oppgjørene vil det manglende samsvar mellom lønnsevne (fortjenesteutvikling) og lønnsutvikling i de enkelte bransjer og bedrifter møte oss med stor tyngde. En rekke bedrifter tjener gode penger og de ansatte vil mene de har krav på sin del av verdiskapingen. Får disse grupper gjennomslag vil dette smitte over i resten av oppgjøret og føre til økt lønnsvekst i hele økonomien. Dette vil gi økte priser der det er mulig og støttetiltak eller nedleggelser der konkurransesituasjonen er slik at kostnadsveksten ikke kan tas igjen i prisene. Vi vil fortsette å ha et lønnskostnadsnivå langt over det vi finner hos våre konkurrenter ute og derfor lite nyskapning. Men utenriksøkonomien vil være tilfredsstillende hvis vi fører en stram økonomisk politikk, oljeprisene er som de er og vi fortsatt har vekst i olje- og gassproduksjonen og i våre tradisjonelle eksportnæringer.

Slik situasjonen er ser jeg ikke andre alternativer enn sentraliserte inntektsoppgjør med sterk statlig styring hvis vi ikke skal bli sittende helt fast i dagens næringsstruktur og problematiske arbeidsmarked. Samtidig er det viktig at vi raskest mulig kommer i gang med en omlegging av skatte- og næringspolitikken. Får vi til en betydelig omlegging kan hovedregelen om at konkurranseutsatt sektor skal være lønnsledende igjen gis fullt gjennomslag og hovedtrekkene i lønnsdannelsen fra 70- og 80-tallet opprettholdes.

Lavere moms på maten – En oppklarende merknad

I artikkelen «Lavere moms på maten – virkninger og vurderinger» i Sosialøkonomen nr. 1 1990 er det kommet med en figur som ikke skal være med. Dette er figur 3 som står ukommentert. Figuren hørte hjemme i en tidligere versjon av artikkelen. Når figuren likevel har kommet på trykk, kan det kanskje høve med noen kommentarer:

Figuren bygger på et regneeksempel der priselastisiteten ved gjeldende tilpasning i matvaremarkedet er –0,3 (som i planleggingsmodellene MODIS og MODAG). Gjeldende prisnivå til forbruker er satt lik 1 og forutsatt å være det dobbelte av prisnivået på verdensmarkedet (hvilket er typisk for mange matvarer). Figuren illustrerer pris- og effektivitetsvirkningene av momsbortfall ved fullt gjennomslag i matvareprisene (altså slik at hele gevinsten kommer forbrukerne til gode, uten at bøndene taper inntekt). Virkningene ut fra gjeldende tilpasning er sammenlignet med virkningene ut fra en hypotetisk monopoltilpasning. Effektivitetsgevinsten i de to tilfellene er skravert. Det framgår at gevinsten er betydelig mindre når man tar utgangspunkt i gjeldende tilpasning enn når utgangspunktet er monopoltilpasningen. Ut fra gjeldende tilpasning er effektivitetsgevinsten lik 2,2% av markedsverdien av matvareforbruket og 13,6% av momsbeløpet. Jeg har inntrykk av at dette ikke er særlig høyt i skattesammenheng, jfr. f.eks. beregninger av allokeringstap forbundet med skatt på arbeidsinntekt. (Husk at momsbortfallet skal kompenseres.)

Nils E. Sørgaard

Aktuell kommentar:

Om lav marginalskattesats og ressursvridninger

Jan Erik Askildsen

Det norske systemet for beskatning av bedrifters overskudd gir bedriftene store muligheter for å unngå beskatning, og selv påvirke sin skatteposisjon. Hensynet til f.eks. aksjonærenes ønsker om å få utbytte av aksjer i en periode legger restriksjoner på bedriftene når det gjelder utnyttelse av fradrags- og avsetningsordninger. Beregninger viser at den gjennomsnittlige marginale skattesatsen likevel er svært lav for norske industribedrifter, og avskrivninger er et virkemiddel bedriftene kan bruke aktivt for å påvirke skattemessig resultat. I artikkelen refereres resultater fra en undersøkelse av bedrifters skattebelastning, og det argumenteres for at systemet for bedriftsbeskatning i stor grad påvirker ressursbruken.

AV
JAN ERIK ASKILDSEN*

Det synes å være stor enighet om at det norske systemet for bedriftsbeskatning er modent for en betydelig revisjon. Det viktigste argumentet som framholdes mot det nåværende systemet er at liberale og omfattende fradragsordninger, kombinert med relativt høye formelle skattesatser, gir store incitamenter for skattemotiverte disposisjoner. Det fører til at kapitalen ikke blir allokert dit hvor den samfunnsøkonomiske lønnsomheten er størst, og vi får en ikke-effisient ressursbruk.

Ved å konsentrere oppmerksomheten om det vi oppfatter som «bedriftsskatten», skatt på bedriftenes overskudd, er det interessant å se på hvilke effektive skattesatser bedriftene står overfor. Vi begrenser oss til kun å se på aksjeselskaper (etterskuddspliktige bedrifter). Det kan hevdes at disse bedriftene i stor grad selv har kontroll over hvor mye de betaler i overskuddsskatt. Det skyldes at bedriftsskattesystemet har svært liberale og mange fradrags- og avsetningsordninger. Selv om de formelle skattesatser er høye, opp til 50,8%, er skattegrunnlaget relativt smalt.

* Jan Erik Askildsen er dr. oecon fra 1987. Han er forsker ved LOS-senteret i Bergen.

I 1987 betalte etterskuddspliktige ifølge Statistisk Månedshefte 3-88 drøyt 8 milliarder kroner i skatt av formue og inntekt til stat, fylker og kommuner. I tillegg kommer arbeidsgiveravgift, som utgjør et langt større beløp (over 40 milliarder kroner), samt diverse andre indirekte avgifter. Den tradisjonelle bedriftsskatten er altså provenymessig ikke den viktigste skattekilden, selv om satsene er høye. For å illustrere skattebelastningen, kan det nevnes at et utvalg på 889 industribedrifter betalte ca. 2% av verdiskapningen (bruttoprodukt) i inntekts- og formuesskatt i 1986. Hadde en tatt med arbeidsgiveravgift, ville denne andelen økt betydelig.

I diskusjonen om betydningen av skatt for investeringer ser en ofte på effektive skattesatser, altså den virkelige skattesats etter at en har korrigert for mulige fradrag. I det norske bedriftsskattesystemet er fradragsordninger så omfattende at det er svært vanskelig å gi noen eksakt angivelse av effektive skattesatser. Det finnes en rekke eksempler som illustrerer hvordan bruk av fradrags- og avsetningsordninger fører til at et prosjekt har en langt større avkastning etter skatt enn før skatt. For å få et mer sammenfattende bilde kan det likevel være av interesse å se hva gjennomsnittlig marginalskattesats kan være for norske bedrifter, dvs. hvor mye de i gjennomsnitt betaler i skatt av siste overskuddskrone.

Nå er bedriftsskattesystemet slik utformet at det i visse tilfeller er restriksjoner på utnyttelsen av fradragsordningene. F.eks. hvis bedriftene skal betale ut dividende, må de ha et skattemessig overskudd. Også aksjeloven legger begrensninger på mulighetene for å utbetale dividende (fondsavsetninger). Som en følge derav kan det tenkes at bedriftene faktisk ikke utnytter sine fradragsordninger fullt ut. En annen måte å uttrykke dette på er å si at bedrifter som skal betale ut dividende tar utgangspunkt i ønsket resultat etter skatt, f.eks. under hensyntaken til hvor mye dividende som skal betales ut, og at de så bruker avskrivnings- og avsetningsordninger til å oppnå det ønskede resultatet.[1] Hvis vi antar at det er en positiv sammenheng mellom det *virkelige* økonomiske resultatet[2] av driften og utbetalt dividende i en periode, vil en bedrift med et bedre resultat få et høyere skattemessig resultat enn en bedrift med et dårligere resultat. Men forskjellen mellom dem når det gjel-

[1] Klientelleffekter o.l. for å forklare dividendepolitikk blir ikke tatt opp her.

[2] Med det menes et resultat som uten skattevridninger ville avspeilet bedriftens avkastning på den investerte kapital.

der betalt skatt trenger ikke å avspeile resultatforskjellen, bedriften med «godt» resultat har høyere skattemessig overskudd bare for å kunne utbetale mer i dividende.

Det regnskapsmessige begrepet «Driftsresultat», som er resultat før finanstransaksjoner, ekstraordinære poster og årsoppgjørsdisposisjoner (f.eks. ekstraordinære avskrivninger), vil vi hevde gir et visst uttrykk for en bedrifts økonomiske resultat i en periode. Størrelsen representerer hva bedriftens eiere kan disponere til betjening av fremmedkapital, egenkapital og overskudd. Det kan derfor være interessant å studere gjennomsnittlig og marginal skattebelastning i forhold til «Driftsresultat», selv om det ikke er denne størrelsen som er beregningsgrunnlaget for skatten.

I forbindelse med Aarbakke-utvalgets arbeid ble det på dette grunnlaget gjennomført en del beregninger av bedrifters skattemessige posisjoner.[3] For et utvalg av industribedrifter over en periode på 7 år, fant vi at de betalte i gjennomsnitt ca. 24% av «Driftsresultat» i skatt. Den formelle marginale skattesatsen var i hele perioden over 50% av skattemessig resultat, som vil avvike fra driftsresultat først og fremst på grunn av årsoppgjørsdisposisjoner[4], men med bakgrunn i konsolideringsfondsavsetninger etc. vil bedriftene sjelden komme opp i så høye satser. Det interessante er at vi fant at den effektive marginale skattesatsen var under halvparten av gjennomsnittlig skattesats (ca. 11%), dog med en god del bransjemessig variasjon[5].

[3] Se Jan Erik Askildsen og Erik Fjærli, «Bedrifters skattetilpasning og utnyttelse av avskrivningsordninger», vedlegg 3 til NOU 1989:14.

[4] Effekten av finansinntekter og -kostnader, og ekstraordinære inntekter og kostnader, er netto liten på aggregert nivå (se f.eks. Regnskapsstatistikk 1985 for Oljeutvinning, bergverksdrift og industri), selv om disse poster kan ha betydning for enkeltbedrifter.

[5] Ved å ta utgangspunkt i resultat etter finanstransaksjoner og ekstraordinære poster ble den marginale skattesats enda lavere.

Bedriftene betaler altså på marginen svært lite overskuddsskatt. Det kan for det første innebære at selve bedriftsskatten er degressiv, mens systemet formelt er proporsjonalt. For det andre gir det støtte til en antakelse om at bedriftene på marginen har gode skattetilpasningsmuligheter, som igjen indikerer at alle avsetningsmuligheter ofte ikke er oppbrukte.

Vi har sett spesielt på betydningen av avskrivninger som resultatkorrigering. Avskrivninger skal ideelt være relatert til størrelsen på bedriftens kapitalutstyr. Vi fant at det siste nok er tilfellet, men at en krone økt driftsresultat har større betydning for avskrivningenes størrelse enn bedriftens kapitalbeholdning har[6]. Uten at vi skal legge for mye vekt på de beregnede koeffisienter, bekrefter det hypotesen om at avskrivninger er et viktig middel for resultatkorrigering.

Disse resultat er interessante både når det gjelder å bedømme den faktiske beskatningsstrukturen, og når en skal analysere effekter av endringer i skatteparametre. Det er grunn til å tro at små endringer i skattesatser og fradragsordninger vil ha liten provenymessig effekt, siden bedriftene i utgangspunktet synes å være i en posisjon der de selv har stort herredømme over hvor mye skatt de skal betale.

Når det gjelder beskatningsstrukturen og dens betydning for ressursallokeringen, kan det kanskje hevdes at de lave marginale skattesatser viser at skattesystemet på marginen er relativt nøytralt; det er liten forskjell på avkastning før og etter skatt på et prosjekt. I en annen undersøkelse til Aarbakke-utvalget ble det kartlagt variasjoner i gjennomsnittlig skattebelastning over industribransjer, etter bedriftsstørrelse og etter kapitalintensitet. Spesielt i enkelte konkurranseutsatte bransjer med store, kapitalintensive bedrifter (som f.eks. i kjemisk industri), viste undersøkelsen at det skjedde en betydelig resultatregulering, som bidrar til å redusere beskatningen. Engros- og detaljhandel var de bransjer som betalte den største andelen av verdiskapningen i skatt. Dette kan selvsagt skyldes at (den internasjonale) konkurransesituasjonen framtvinger bevisst og aktiv skattetilpasning i de mest konkurranseutsatte sektorene. Det kan imidlertid også skyldes at skattestrukturen favoriserer bedrifter av en spesiell struktur.

De lave skattesatser er et resultat av en rekke investeringsbeslutninger. Aggregert vil et slikt skattesystem derfor ikke være nøytralt, men ha stor betydning for ressursbruk, siden bedriftene velger teknologi og investeringsprosjekt som gir dem frihet til å ha prosjekter som er lavt beskattet. De gjennomsnittlige effektivitetsavvik er derfor store.

«Bedriftsskatten» (skatt på bedrifters overskudd) er tilsynelatende et skattesystem med høye skattesatser og smalt beregningsgrunnlag. Mens et optimalt skattesystem ifølge tradisjonell velferdsteori skal utformes slik at ressursvridninger blir minst mulig, med lave skattesatser der ressursbruken påvirkes mest, synes det norske bedriftsbeskatningssystemet å passe bedre til et skattesystem slik «public choice»-skolen ville foreskrevet det.[7] Et skattesystem som skal minimere offentlige inntekter (og dermed offentlige utgifter) bør nemlig gi store muligheter for omgåelse, og det er oppfylt slik det norske systemet for beskatning av bedrifters overskudd er utformet.

[6] Sammenhengen ble beregnet både for driftsresultat (der ordinære avskrivninger er fratrukket), og for driftsresultat med tillegg av ordinære avskrivninger, uten at resultatene ble særlig forskjellige.

[7] Se Agnar Sandmo, «Buchanan on Political Economy: A Review Article», LOS-senter Notat 89/49.

Konferanserapport:

Det 12. Nasjonale forskermøte for økonomer i Bodø 5.–7. januar 1990

AV
NILS-HENRIK MØRCH VON DER FEHR

Det vil formodentlig ikke overraske noen at når referatet fra årets forskermøte skrives av et av medlemmene i arrangementskomiteen, blir det lite ris og mye ros. Som det vil fremgå nedenfor, hadde dessuten referenten spesiell grunn til å se tilbake på konferansen med glede, Forhåpentligvis vil ikke de ekstatiske beskrivelser vekke direkte avsky, men heller virke skjerpende på leserenes kritiske sans. Dessuten, hva man enn måtte mene om selvros: Den er ekte og kommer fra hjertet.

Altså: De årlige forskermøtene later til å ha blitt det de var ment å være: En nasjonal mønstring av den pågående forskningsaktivitet, og preget både av kvalitet og bredde. Kvaliteten er akkurat så høy at det faglige utbyttet ved å delta er stort, men samtidig ikke høyere enn at folk som er ferske i tralten ikke burde bli avskrekket fra å delta. Antall deltagere er stort – over 80 denne gang – de kommer fra hele landet og fra de forskjellige faglige miljøer. Det sikrer faglig spennvidde og det er mulig å finne noe for enhver smak. Med mange parallelle sesjoner blir det dessuten god anledning for de mange til å presentere egne ting. Således var det denne gang over 30 fremlagte arbeider, utenom de inviterte foredragsholderene. Systemet med forhåndsuttatte kommentatorer later til å fungere godt, og sikrer at det blir diskusjon av de presenterte arbeider.

Forskermøtene går – som mange vil vite – i tre-årige geografiske sykler: Først Bergen, deretter Oslo, og så til et annet sted enn de to nevnte. I år var turen kommet til tredje kategori, og møtet var lagt til Høyskolesenteret i Nordland – 10 minutters kjøring fra Bodø sentrum. Høyskolesenteret ble et meget hyggelig bekjentskap. Det er splitter nytt, og egner seg ypperlig for denne typen konferanser. Gode auditorier og møterom, og alt plassert innenfor meget kort gåavstand.

* * *

Når man befinner seg i Nord-Norge og i tillegg er økonom, er det ikke mer enn rimelig at den økonomiske situasjon i landsdelen vies oppmerksomhet. Allerede i åpningshilsenen fra rektor ved Høyskolesenteret, Audun Sandberg, ble de dystre utsikter for nord-norsk næringsliv trukket frem. En av Sandbergs påstander var at det var lav kompetanse i landsdelens næringsliv, noe han mente var til hinder for den nødvendige næringsmessige omstilling. På den bakgrunn trakk han naturlig nok frem betydningen av Høyskolesenteret som en utklekkingsanstalt for økonomisk-administrativ kompetanse til lokale bedrifter. Sandberg var forøvrig sterkt kritisk til den «hjelp» landsdelen hadde fått fra økonomstanden til å løse sine problemer. Han oppfordret derfor deltagerne på konferansen til å være seg sitt ansvar bevisst og kaste seg inn i arbeidet for å bidra med konstruktive løsninger.

Undertegnede er av den oppfatning at det er betimelig at forskere med jevne mellomrom konfronteres med spørsmål om relevansen av sin forskning. Således kunne Sandbergs oppfordring virke som en tankevekker: Bidrar ens forskning til å løse aktuelle økonomiske problemer? Hvis man tar utgangspunkt i Nord-Norges problemer burde enkelte av de presenterte arbeidene være relevante, ihvertfall etter titlene å dømme. Det var opptil flere arbeider om fiskeriøkonomi og dessuten arbeider om regionaløkonomiske problemstillinger. (Det er vel ikke tilfeldig at de fleste av disse arbeidene var av landsdelens egne forskere). Også mange av de andre bidragene var selvfølgelig enten direkte politikkrelevante eller eksempler på god grunnforskning. På den annen side ville nok utenforstående riste betenkt på hodet over det enkelte av oss driver med. Eller tar jeg feil?

Forholdene i Nord-Norge ble ytterligere belyst i et foredrag av Banksjef Odd Eben fra Nordlandsbanken om «Næringsliv og bankdrift i Nordland». Eben valgte å slå ann noe lysere toner og hevdet dels at krisebeskrivelsene var overdrevne og dernest at problemene ikke var uoverkommelige. Han mente dessuten at problemenes alvorlighet varierer sterkt innen landsdelen, og at det egentlig bare var Finnmark og det østlige Troms som var riktig ille ute. Ebens foredrag førte til mange spørsmål og innlegg fra salen, kanskje særlig om de spesielle forhold som preger kredittvirksomhet i distriktene. Banksjefen trakk frem oversiktligheten («gjennomsiktigheten» er kanskje mer dekkende) som følge av de små forholdene som en fordel ved å drive bank i distriktene. På den annen side er mange av prosjektene mer usikre og behovet for langsiktig finansiering stort. Dette gjelder kanskje særlig prosjekter i fiske, hva enten det dreier seg om tradisjonelt fiske eller fiskeoppdrett.

For dem som mener at problemene i Nord-Norge helt eller delvis skyldes feilslått politikk, bød Agnar Sandmos inviterte forelesning om «Public Choice» på interessante momenter. Sandmos forelesning var lagt opp som en oversikt over Public-Choice skolens bidrag til økonomisk teori, og tok spesielt for seg arbeidene til skolens stifter og åndelige far, nobelprisvinner James McGill Buchanan. Han

understreket at skolen reiser viktige problemer om skillet mellom forskning og politikk, og burde være av interesse for alle økonomer uavhengig av politisk oppfatning. Public Choice teoretikerne har bidratt til å fylle det hull som tradisjonelt har eksistert i form av mangel på positiv teori om offentlig sektor. De er imidlertid tildels sterke kritikere av tradisjonell velferdsteori, og anbefaler istedenfor sin egen «Konstitusjonell økonomi». Interesserte henvises til et av de førstkommende numre av Journal of Economic Literature, hvor Agnar Sandmo bidrar med en oversiktsartikkel om emnet.

* * *

Ved siden av forelesningen om Public Choice skolen, var det invitert forelesere til en sesjon om miljøøkonomi. Meningen var dels å presentere pågående forskning på feltet, men også å peke ut retningen for fremtidig forskning og diskutere hvordan økonomiske forskere kan bidra til oppfølging av Brundtlandkommisjonens rapport. De tre foreleserne hadde ulike innfalsvinkler og bidro dermed til at store deler av feltet ble diskutert. Først ut var forskningssjef Lorents Lorentsen som er leder av Seksjon for ressurs- og miljøanalyser i Statistisk Sentralbyrå. Han snakket om bruk av makroøkonomiske modeller til miljø og ressursanalyse både generelt og mer spesielt med henvisning til det såkalte SIMEN-prosjektet. Her har man studert makroøkonomiske virkninger av internasjonale miljøavtaler (SO_2, NO_x, CO_2) og blant annet sett på gjennomføringen av avtalene ved skatteomleggelser. Ved å bruke Byråets model MODAG har man kunnet gjøre konsistente anslag for konsekvensene på relativt detaljert næringsnivå. Lorentsen mente denne typen analyser var meget verdifulle, men at det fremdeles kreves tildels betydelige forbedringer av modellene, kanskje særlig for å fange opp interaksjonen mellom miljøtilstand og økonomisk aktivitet.

Neste mann ut var professor Michael Hoel fra Sosialøkonomisk institutt ved Universitetet i Oslo. Han snakket om hvordan spillteori kan anvendes for å analysere forhandlinger om globale miljøforbedringer. En av de konklusjoner han vektla sterkt var at ensidige tiltak fra enkeltland ikke har nevneverdig effekt, eller endog kan virke i gal retning fordi de svekker andre lands incentiver til å redusere sine utslipp. Han foreslo bruk av internasjonale avgifter, pålagt landene etter størrelsen på deres samlede utslipp, som et egnet virkemiddel. Disse avgiftene skulle innbetales til et fond og så tilbakebetales til deltagerene etter visse på forhånd avtalte andeler. Diskusjonen etter foredragene kom kanskje særlig til å dreie seg om gjennomførbarheten av et slikt forslag, og Hoel fremhevet at suksessen avhenger kritisk av at det utformes slik at alle deltagerene kommer bedre ut ved å delta i avtalen enn ved ikke å være med.

Den siste forelesningen i miljøsesjonen var ved førsteamanuensis Arild Hervik ved Distriktshøyskolen i Møre og Romsdal, som i et engasjert innlegg snakket om i hvilket omfang nytte-kostnadsanalyser blir brukt ved utformingen av praktiske miljøtiltak. Hans noe negative konklusjon var at slike analyser sjelden eller aldri får virkelig betydning når beslutninger blir fattet. Eksemplene spente fra transportsektoren via kraftutbygging til bevaring av villaksstammen i norske elver. Dette er områder hvor det har vært gjort grundige nytte-kostnadsanalyser, men hvor resultatene tilsynelatende ikke har blitt brukt i den politiskadministrative beslutningsprosessen. Det ble imidlertid reist tvil om Herviks konklusjon fra enkelte av tilhørerne, og det ble påpekt at faglige analyser kan danne premisser for selve saksbehandlingen. Resultatene kan dermed få betydning, selv om de ikke er direkte synlige i de endelige vedtak.

* * *

Forskermøtene er ikke bare gøy og moro. I tillegg til å bidra til den enkelte deltagers faglige modning, legger man vekt på å forme også den kulturelle og åndelige side ved norske økonomer (hvis de ikke har noen fra før, forsøker man å hjelpe den frem).

Den store lunchutflukt gikk pr. leiebuss til Saltstrømmen hvor man fordypet seg (ikke bokstavelig, riktignok) i interessante fysiske fenomener av sterkt dynamisk karakter. Økonomene stirret interessert ned i vannmassene som virvlet og rant i voldsomt tempo, for deretter omtumlet å vandre til Saltstrømmens kulinariske samlingssted og innta sin buffet med utsikt til fjell og hav. Det lot til å være allmenn oppfatning (se forøvrig innledningen) at maten denne gang var meget god. Det gjaldt også festmiddagen på SAS-hotellet hvor hovedretten besto av havets delikatesser i form av en «Vestfjord-komposisjon».

Før festmiddagen var deltagerne imidlertid ytterligere beriket gjennom den nå institusjonaliserte Holbergforelesningen som denne gang ble holdt av professor ved Handelshøyskolen, Arnljot Strømme Svendsen. I velformulerte ordelag snakket han om Ludvig Holberg under tittelen «Moraløkonom med pengesans og kunstnersinn». Holberg var ikke bare en fremragende videnskapsmann, må vite, som var godt orientert innenfor det som foregikk av videnskapelig nyorientering i første halvdel av 1700-tallet. Også sin private økonomi holdt han orden på, og forvaltet sitt pund slik at han fra å være en fattig student endte som svært velhavende, om enn noe påholdende, godseier. Strømme Svendsen trakk spesielt frem enkelte motsetninger mellom Holbergs liv og lære. Som forfatter hevdet han relativt strenge moralske prinsipper som sparsommelighet, hardt arbeid og avstandtagen til luksus og jåleri. På den annen side gikk han ikke av veien for spekulative – og meget fordelaktige – investeringer i handelsselskaper som handlet på fjerne kontinenter, og han avsluttet sin karriere med å kjøpe seg en barontittel for å komme enda noen hakk høyere på den sosiale rangstige.

Holbergs første professorat i metafysikk, som var ulønnet, dannet forøvrig et av utgangspunktene for konferansemiddagens festtaler, den svenskfødte, norsk-naturaliserte, men nå østeriskbosatte professor Bengt Arne Wickström fra Johannes-Kepler universitetet i Linz. Wickström mente at tradisjonen med ulønnede professorater fortsatt ble forsøkt holdt i hevd, og snakket forøvrig om sine nyvundne erfaringer fra det østerriske økonommiljø og de administrative

krinkelkroker i det østerriske byråkrati. Man merket seg at det var skikk og bruk ved kollegiemøter å fortære øl og pølser. Kanskje noe å tenke på for våre norske universitets- og høyskoleadministrasjoner?

Neste år går forskermøtet av stabelen ved Universitetet i Bergen, og arrangementskomiteen vil bestå av Erling Vårdal (Universitetet i Bergen) og Lars Thorlund-Petersen (Høyskolesenteret i Nordland), som tok gjenvalg, i tillegg til Jon Vislie (Bedriftsøkonomisk institutt) og Fredrik Carlsen (Norges Tekniske Høyskole).

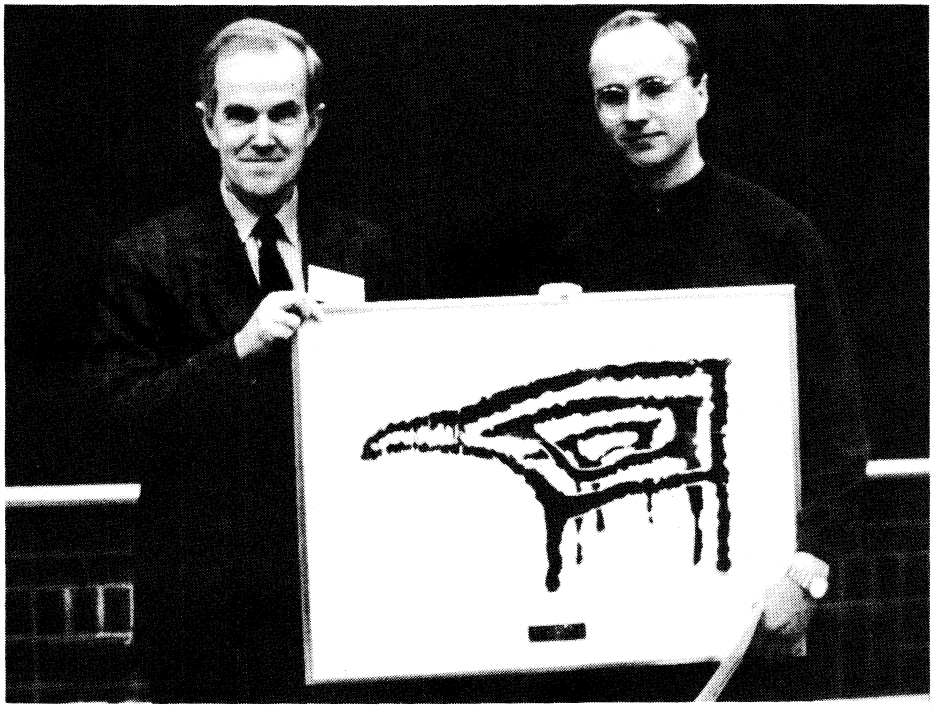

Professor Agnar Sandmo overrekker Sosialøkonomenes Forenings pris til Nils-Henrik Mørch von der Fehr. Foto: Linda Sæbbe.

Sosialøkonomenes Forenings pris for beste artikkel i Norsk Økonomisk Tidsskrift og Sosialøkonomen i 1989 til Nils Henrik Mørch von der Fehr

På forskermøtet i Bodø ble også Sosialøkonomens Forenings nystiftede pris for beste artikkel i Norsk Økonomisk Tidsskrift og Sosialøkonomen delt ut for første gang. Prisen ble tildelt Nils Henrik Mørch von der Fehr, for artikkelen «Bedriftsetableringer og etableringshindringer». I priskomiteen satt professorene Arne Jon Isachsen, Preben Munthe og Agnar Sandmo, og det var Sandmo som sto for prisutdelingen. Prisen bestod i en sjekk på 10.000,- og et tresnitt av kunstneren H.M. Buflod. Prisen skal utdeles på nytt neste år. Nedenfor gjengir vi Agnar Sandmos tale ved prisoverrekkelsen.

Prismessig sett har vi bak oss et godt år for norske økonomer. Først og fremst har vi kunnet glede oss over Trygve Haavelmos Nobelpris – en velfortjent og gledelig hedersbevisning som vi alle bør ta inn over oss som en stimulans til hele det norske sosialøkonomiske forskermiljø. Jeg skulle ønske Haavelmo hadde vært her, men vi får nøye oss med å gratulere ham på avstand.

Haavelmo er imidlertid ikke den eneste norske økonom som har vunnet en internasjonal pris i året som gikk. David Davidsons pris for beste artikkel i Scandinavian Journal of Economics i årgangen 1987 og 1988 gikk til Vidar Christiansen ved Universitetet i Oslo for artikkelen «Choice of Occupation, Tax Incidence and Piecemeal Tax Revision.» Vi tar også den med som en fjær i hatten for vårt nasjonale forskningsmiljø.

Så til dagens pris – SF's pris for beste artikkel i Norsk Økonomisk Tidsskrift og Sosialøkonomen i 1989. Det er en glede for meg på vegne av juryen – Arne Jon Isachsen, Preben Munthe og meg selv – å overrekke prisen til den dyktige vinner. Men la meg først si litt om våre vurderingskriterier.

Våre retningslinjer bestod i utgangspunktet bare av en instruks om å finne frem til den beste artikkel. Det var en ganske åpen fullmakt. Vi har presisert den slik at «artikkel» skal forstås som et bidrag av vanlig lengde for en artikkel i et fagligvitenskapelig tidsskrift; det utelukker slike bidrag som lederartikler, bokanmeldelser, aktuelle kommentarer og debattinnlegg, selv om mange innlegg i disse kategoriene holder en meget god faglig standard. Vi har også begrenset oss til artikler skrevet på norsk av norske forfattere, og ikke uten beklagelse har juryen også sett bort fra sine egne artikler i vurderingen. Siden de siste numrene av tidsskriftene for 1989 ikke forelå da juryen hadde sitt møte i desember, har vi for hvert av tidsskriftene også tatt med i vurderingen de artiklene som stod i det siste nummer for 1988.

Selv med den avgrensning vi har foretatt, gjenstår det et stort antall artikler som kandidater til prisen. Artiklene spenner over et meget vidt område. De to største områdene kan kanskje karakteriseres som (1) empiriske studier av norsk økonomi og (2) teoretiske oversiktsartikler, eventuelt også med anvendelser på norske forhold. Men det er også en rekke andre kategorier, og det er ikke helt lett å sammenligne artikkelkvalitet på tvers av disse. Juryen har vært i omtrent samme situasjon som komitéen for utdeling av kongepokalen i NM i friidrett, men med den forskjell at det ikke eksisterer noen enkel omregningstabell for prestasjoner i ulike øvelser. Innen hver kategori har vi vurdert den enkelte artikkel på dens egne premisser, og så har vårt beste faglige skjønn erstattet friidrettens poengtabell. Ved vurderingen av den enkelte artikkel har vi ikke bare vurdert dens faglige gehalt, men også dens presentasjonsform. Det er ikke forskningsprosjektet som sådant som blir prisbelønnet, det er prosjektets litterære manifestasjon i artikkelform.

Jeg vil gjerne få understreke at juryen var imponert over hvor mange gode artikler som stod i disse to tidsskriftene i året som gikk. Æren for dette skal selvsagt primært tilfalle forfatterne, men de må dele litt av den med redaktøren, Rolf Brunstad, og hans redaksjonskomité, og med Sosialøkonomenes Forening, som spesielt skal takkes for at Norsk Økonomisk Tidsskrift igjen er blitt et kvartalsskrift og dermed kan spille en ganske annen rolle i fagmiljøet enn tidsskriftets forgjenger kunne gjøre den gang det kom ut med bare to nummer pr. år. Innholdet i de to tidsskriftene avspeiler et aktivt og produktivt forskningsmiljø i Norge som vi har grunn til å være fornøyd med, samtidig som vi håper på fortsatt fremgang i årene som kommer.

Blant mange sterke kandidater har juryen funnet frem til en verdig vinner av prisen. Det er en artikkel som stod i hefte 3 1989 av Norsk Økonomisk Tidsskrift, tittelen er «Bedriftsetableringer og etableringshindringer», og forfatteren er Nils-Henrik Mørch von der Fehr ved Sosialøkonomisk Institutt, Universitetet i Oslo.

Von der Fehrs artikkel er et godt eksempel på den type teoretiske oversiktsarbeider som er særlig velegnet for våre nasjonale tidsskrifter. Den behandler en ny og spennende teoretisk litteratur som inntil nylig har vært lite kjent i Norge, og den vitner om meget god oversikt og god forståelse av denne litteraturen. Den gir ikke bare et bredt uvalg av litteraturreferanser, men tar også med så mye av analytiske detaljer at leseren får en mulighet til virkelig forståelse av de teoretiske modellene som diskuteres. Artikkelen er dessuten meget veldisponert og velskrevet. Juryens gratulasjoner!

Agnar Sandmo

Norges Handelshøyskole

PROFESSORAT I SAMFUNNSØKONOMI

er ledig ved Norges Handelshøyskole. Søknadsfrist 01.03.90, ltr. 35.

Se Norsk lysingsblad nr. 25 for 30. januar 1990.

AMANUENSISSTILLING I SAMFUNNSØKONOMI

er ledig ved Norges Handelshøyskole. Søknadsfrist 01.03.90. Ltr. 22–29, ev. ltr. 31 etter kvalifikasjoner.

Se Norsk lysingsblad nr. 23 for 27. januar 1990.

Debatt:

Om deling av næringsinntekt

Svar til Hans Henrik Scheel

AV
TOR HERSOUG

I en kommentar til Aarbakke-utvalgets utredning om bedrifts- og kapitalbeskatningen i Sosialøkonomen nr. 10/89 stilte jeg meg skeptisk til nødvendigheten og verdien av å innføre deling av personlig næringsdrivendes inntekt i hhv. arbeids- og kapitalinntekt. Hans Henrik Scheel hevder i et tilsvar i nr. 1/90 at det er viktig med slik deling, bl.a. for å få en mer rettferdig skattebelastning mellom lønnstagere og personlig næringsdrivende. Jeg skal ikke gjenta mine momenter, men drøfte ett punkt som Scheel har tatt fatt i.

Jeg skrev at den foreslåtte delingsregel vil kunne føre til at en næringsdrivende finner det mer lønnsomt å investere i andre bedrifter enn i sin egen selv om avkastningen før skatt er høyest i egen bedrift. Dette ville kunne være uheldig med tanke på effektiv ressursutnyttelse. Grunnen til denne effekt er at i egen bedrift med høy avkastning blir marginalskatten som for personinntekt, mens finansinntekt skal skattes etter en lavere sats, ifølge Aarbakke-utvalgets skisse.

Dette er et moment utvalget selv har vært inne på idet det skriver (s. 251): «Dette fører til en progressiv skattlegging av kapitalinntekter. Fra en allokeringsmessig synsvinkel kan det være uheldig, dersom det vrir den næringsdrivendes valg mellom å investere i egen virksomhet og i annen virksomhet der kapitalavkastningen skattlegges etter en proporsjonal sats.»

Scheel synes å mene at dette ikke behøver å tillegges særlig vekt. Han forklarer at hvis den næringsdrivende ikke møter finansielle beskrankninger, vil beslutningene om investering i egen og/eller i andre bedrifter kunne separeres, og skattesystemet kan fortsatt virke nøytralt. Dette er riktig nok, men i praksis fungerer kredittmarkedet neppe så «perfekt». Av mange grunner vil kreditorer ofte betinge en viss egenkapitalinnsats for å gi lån til investeringsprosjekter. For den næringsdrivende blir det da et spørsmål om hvordan en begrenset egenkapitalmengde skal anvendes. Avhengig av hvilke forutsetninger man gjør om marginal gjeldsgrad på investeringer i egen og andre bedrifter, vil man fortsatt kunne få at det er mest lønnsomt å plassere egenkapital i andre bedrifter selv om avkastningen før skatt er større i egen bedrift.

Scheel skriver i sitt resonnement: «Anta at vi ser bort fra risiko . . .» Risikoaspektet er imidlertid ofte sentralt ved egenkapitalavkastning. Normalt vil det være slik at jo høyere den forventede avkastning er, desto større risiko må man akseptere. Forventet marginalskatt på risikofylte prosjekter i egen bedrift vil da bli større jo større risikoen er, fordi en større del av avkastningen ved de mulige resultater vil rammes av skattesatsen ved personinntekt.

Vi går ut fra at det er disponibel inntekt etter skatt som er avgjørende for den næringsdrivende. Da kan vi med Aarbakke-utvalgets delingsforslag ha følgende situasjon: Forventet risikopremie etter skatt er ikke stor nok til at man velger et investeringsprosjekt med høy forventet avkastning og risiko fremfor et sikrere prosjekt med lavere forventet avkastning, selv om man ville ha valgt omvendt hvis næringsinntekt ble skattlagt proporsjonalt. Denne vridning er ikke ønskelig fra et allokeringsmessig synspunkt.

Det er altså mange momenter som kan komme inn i vurderingen av delingsprinsipp. Hvis man absolutt vil ha en deling, så ville en fastsatt grense for personinntekt, som skulle gjelde alle personlig næringsdrivende, med overskytende næringsinntekt regnet som kapitalinntekt, være administrativt adskillig enklere. La oss f.eks. si at denne grensen kunne være 300 000 kroner. Med de store variasjoner det er i kapitalavkastning og med de problemer det er å anslå riktig verdi på realkapitalen i de enkelte bedrifter, er jeg ikke sikker på at en slik delingsregel ville gi større urimeligheter og tilfeldigheter enn Aarbakke-utvalgets forslag. Alternativt kunne man si at næringsinntekt opp til f.eks. 600 000 kroner ble skattlagt med en sats lik gjennomsnittet av satsen for hhv. personinntekt og kapitalinntekt. Diverse vridningsinsentiver ville da bli «halvert» og man sikrer fortsatt at også selvstendige betaler mer enn bare kapitalinntektsskatt.

Alle delingsregler har sine positive og negative sider, og ingen deling har også det. Så her gjelder det å velge blant det ufullkomne. Men jeg synes mer enkle regler som nevnt ovenfor, bør kunne vurderes like åpent som Aarbakke-utvalgets forslag. Og etter min mening bør man også seriøst vurdere muligheten av å greie seg uten delingsregler.

Lønnsglidning og forhandlinger [1]

Lønnsglidningen er i hovedsak et resultat av lokale lønnsforhandlinger. I industrien har størrelsen på lager av ferdigvarer og antall ledige arbeidsplasser stor betydning for størrelsen på lønnsglidningen. Derimot har størrelsen på tarifftilleggene og på indirekte og direkte skatter liten virkning på lønnsglidningen.

AV
STEINAR HOLDEN

Lønnsglidningen har en viktig plass i diskusjoner om lønnsfastsettelsen i Norge, av flere årsaker. For det første varierer lønnsglidningen sterkt mellom ulike grupper. Innen LO – NAF området, der skillet mellom tarifftillegg og lønnsglidning er mest meningsfylt, varierte andelen lønnsglidning av total lønnsvekst i perioden 1969–85 mellom 37 prosent for tekstilfabrikker og 65 prosent for bygg og anlegg (noen bransjer er holdt utenfor sammenligningen fordi det ikke finnes tall for lønnsglidningen). Utenfor LO – NAF området har vi offentlig sektor, der så å si hele rammen for total lønnsvekst blir fastsatt ved sentrale forhandlinger, og vi har sektorer der arbeidskraften i hovedsak er uorganisert slik at lønnsutviklingen stort sett blir bestemt lokalt.

For det andre har lønnsglidningen økt betydelig over tid, fra et nivå rundt 3–4 prosent i 60-årene, til et nivå rundt 6 prosent i 70- og 80-årene (se Figur 1). I 80-årene har dette ført til at lønnsglidningen utgjør storparten av den totale lønnsvekst i industrien. (Den lave lønnsvekst i 1979 skyldes pris- og lønnsstoppen.)

Figur 1. *Lønnsglidning og tarifftillegg, samlet industri.*

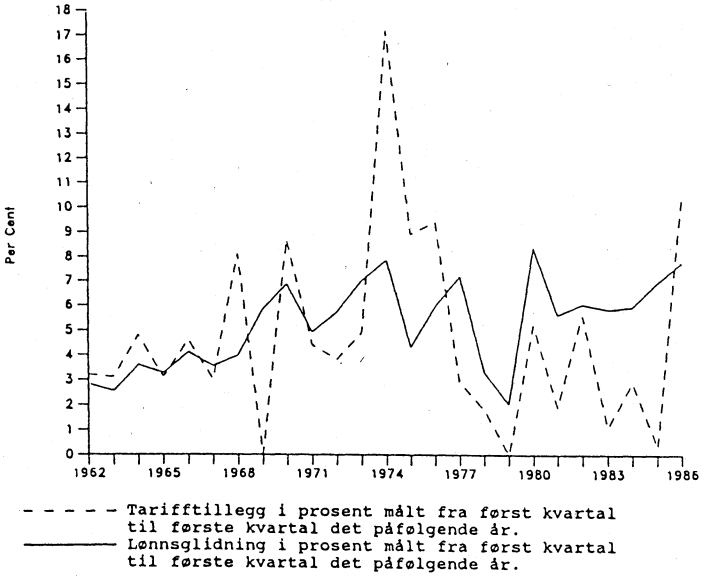

Et tredje moment som ofte blir nevnt, gjelder muligheten til å «styre» lønnsutviklingen. Bak et slikt moment ligger gjerne en antakelse om at tarifftilleggene er «kontrollerbare», mens lønnsglidningen ikke er det. Akseptererer man denne hypotesen, vil høy lønnsglidning ødelegge mulighetene til å «styre» lønnsveksten.

I denne artikkelen vil jeg se på hvilke faktorer som påvirker lønnsglidningen, og forsøke å illustrere betydningen av de enkelte faktorer. Spesielt vil jeg vurdere i hvilken grad lønnsglidningen blir påvirket av tarifftilleggene. Ofte blir det antatt at lønnsglidningen er et uttrykk for markedsmekanismen – en justering av sentralt bestemte lønninger til det nivå som etterspørsel og tilbud av arbeidskraft tilsier. Ut fra en slik antakelse kunne man tro at lavere tarifftillegg bare medfører høyere lønnsglidning, slik at de sentrale oppgjør er uten betydning.

Dette momentet gjelder ikke bare total lønnsvekst, men også for relative lønninger. Tariffoppgjørene gir vanligvis mest til lavtlønnsbransjene, mens høytlønnsbransjene har den største lønnsglidningen. Er det slik som antydet i Isachsen og Raaum (1983), at lavtlønnsoppgjør slår ut i høyere lønnsglidning for høytlønnsgrupper, og dermed får liten virkning på relativ lønn?

Artikkelen her bygger i hovedsak på en empirisk undersøkelse utført under SAF-prosjektet «Lønnsdannelse og arbeidsløshet» ved Sosialøkonomisk institutt, se Holden (1989).

LØNNSGLIDNINGEN

Lønnsglidning blir definert som økning i gjennomsnittlig timefortjeneste utover tariffbestemte endringer. Først og fremst skyldes lønnsglidning lønnsforhandlinger på bedriftsnivå, som vanligvis gjennomføres en gang i året. Men siden lønnsglidningen blir utregnet som en restpost, vil den også omfatte forhold som endret bruk av overtid eller skiftarbeid (siden timelønnen da vanligvis blir høyere), samt strukturelle endringer i sysselsettingen fra lavtlønnete til høytlønnete stillinger. Disse strukturelle endringene kan være mellom bransjer, mellom bedrifter, eller innen den enkelte bedrift.

Et viktig moment vedrørende lønnsglidningen er at det i løpet av 60- og 70-tallet har vært en utvikling i retning av at flere grupper har fått rett til lokale lønnsforhandlinger (se Moene og Seiersted, 1989).

LITT TEORI

Som en teoretisk ramme for undersøkelsen har jeg brukt en modell for lønnsforhandlinger mellom ledelsen

[1] Takk til Finn Holden, Kalle Moene, Asbjørn Rødseth, Birger Vikøren og en anonym konsulent for nyttige kommentarer til tidligere utkast.

og fagforeningen i en bedrift. Et viktig kjennetegn ved slike forhandlinger er at partene gjennom Hovedavtalen har godtatt fredsplikt i tariffperioden. Streik eller lockout er derfor ikke godtatt, og blir også sjelden tatt i bruk. Imidlertid vil fagforeningen ha andre midler som kan tas i bruk ved uenighet i de lokale forhandlinger. I Jern og Metall er gå sakte-aksjoner åpent akseptert. I de fleste andre sektorer kan mer uformelle aksjoner benyttes, som f.eks. overtidsnekt, manglende samarbeidsvilje og usmidig tolkning av arbeidsreglement («arbeide etter boka»). I slike tilfeller vil produksjonen i bedriften bli redusert, uten at bedriften har anledning til å trekke arbeidstakerne i lønn. Bedriften vil derfor være villig til å gi lønnsøkning for å forhindre en slik aksjon. Den lønnsøkning bedriften vil være villig til å gi, vil være større jo større kostnader bedriften ville pådra seg i en konflikt, og jo mindre kostnader det vil være for bedriften å øke lønnen. Lønnsøkningen (dvs. lønnsglidningen) vil derfor være påvirket av de faktorer som påvirker disse kostnadene.

Når det gjelder kostnader ved konflikt, er det rimelig å anta at tapet står i forhold til den totale produksjonen – jo større bruttoprodukt pr. timeverk, desto større tap pr. time konflikt. Bedrifter som produserer for lager, vil til en viss grad være skjermet for skadevirkninger så lenge lagrene holder. Hvis konflikten varer lenge nok, står imidlertid bedriften i fare for ikke å kunne dekke etterspørselen, med påfølgende store tap. Tapet ved en konflikt vil derfor være større jo mindre lagerbeholdning bedriften har i utgangspunktet.

Kostnadene ved å gi lønnsøkning vil også avhenge av en rekke forhold. I et stramt arbeidsmarked vil økt lønn også gi bedriften den fordel at det blir lettere å holde på sine ansatte, og lettere å få tak i nye folk, mens lønnen er av mindre betydning i et slakt arbeidsmarked. Netto kostnader ved å øke lønnen vil derfor være mindre jo strammere arbeidsmarkedet er, dvs. jo lavere arbeidsløshet og jo høyere antall ledige plasser.

Steinar Holden, cand. oecon fra 1986, er vitenskapelig assistent ved Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo.

Tilsvarende kan man argumentere for at i en bedrift der lønnsnivået i utgangspunktet er lavt, der vil økt lønn ha større betydning for muligheten til å holde på ansatte og til å få tak i nye folk, enn i bedrifter der lønnsnivået allerede er høyt. Bedrifter med relativt lavt lønnsnivå skulle derfor være mer villig til å gi lønnsøkning enn bedrifter med høyt lønnsnivå. Her må det imidlertid nevnes at lønnsglidningen gjennomgående er høyere i høytlønnsbransjer, slik at dette momentet bare kan være riktig når man korrigerer for den «normale» lønnsforskjellen mellom bransjene (mer om dette senere).

En annen faktor av betydning er arbeidsgiveravgiften. Økt arbeidsgiveravgift øker kostnadene ved å gi høy lønn, og fører til at bedriften er mindre villig til å gi lønnsøkning. En faktor i den annen retning er produktprisen til bedriftens konkurrenter – dersom konkurrentene øker sine priser, er det lettere for bedriften å «ta igjen» lønnsøkningen i økte priser, og dermed mindre kostnader forbundet med å gi økt lønn. Siden jeg ser på lønnsglidning på aggregert og bransjenivå, er det mest naturlig å tolke prisen på konkurrerende importvarer som et uttrykk for konkurrentenes priser.

En viktig konsekvens av modellen er at det ikke skal være noen direkte virkning av tarifftillegget på lønnsglidningen. Arbeidstakerne får utbetalt tarifftillegget uansett utfall av de lokale forhandlingene. De lokale lønnsforhandlingene gjelder hvor mye arbeidstakerne skal få *ekstra*, og det er denne *økningen* i lønn som blir påvirket av forholdene som er nevnt over. Men tarifftillegget vil selvfølgelig ha virkning i den grad det påvirker disse faktorene.

Merk at direkte og indirekte skatter ikke vil ha noen innflytelse på lønnsglidningen i denne modellen, fordi skattene hverken påvirker bedriftens kostnader ved en konflikt eller kostnadene ved å øke lønnen.

RESULTATER OG VURDERINGER

Den empiriske analysen er basert på den teoretiske modellen som er skissert over. I utgangspunktet har jeg ikke begrenset analysen til de variable som er med der, men også forsøkt andre mulige forklaringsfaktorer. Analysen består av regresjoner for lønnsglidning på to forskjellige datasett:

Data for samlet industri er tidsserier for mannlige arbeidere i samlet industri i perioden 1963–1986.

Data for bransjer er paneldata for mannlige arbeidere i bransjene tekstilfabrikker, trevareindustri, papirindustri, elektrokjemisk industri, jern- og metallindustri og bygg og anlegg i perioden 1970–85.

Sett i forhold til det store antall forklaringsvariabler, er antall observasjoner for hver bransje så lite (15 år = 15 observasjoner) at jeg i bransjeestimeringene har valgt å slå alle bransjene sammen i en regresjon med like koeffisienter i bransjene, men med eget konstantledd for hver bransje. (Det var heller ikke mulig å forkaste hypotesen

om like koeffisienter, dvs. at forklaringsfaktorene har like stor effekt i alle bransjer).

Hvis ikke annet er sagt, er tallene som gis nedenunder basert på regresjonene for samlet industri (den foretrukne regresjonsligningen er gitt i et appendiks). I all hovedsak ga bransjeestimeringene og estimeringene for samlet industri sammenfallende resultater. De tilfeller der resultatene ble forskjellige vil bli kommentert underveis. De tall som gis illustrerer størrelsen på de forskjellige effektene (som alltid er det usikkerhet forbundet med slike tall).

Lager

Størrelsen på lager av ferdigvarer har, som modellen forutsa, en negativ effekt. Effekten er ikke ubetydelig, idet en reduksjon i lagerstørrelsen på 10 prosent (fra 1970-nivå) fører til en økning i lønnsglidningen på 0,5 prosentpoeng. Sammenhengen mellom lønnsglidning og størrelsen på ferdigvarelagrene kommer også til uttrykk i Figur 2. Lønnsglidningen er stor når lagrene er små (unntatt under lønnsstoppen i 1979).

Figur 2. *Lønnsglidning og lager av ferdigvarer, samlet industri.*

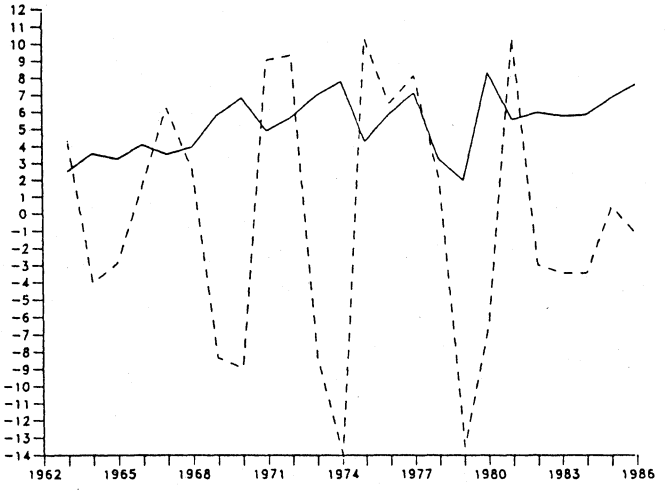

- - - - Lønnsglidning i prosent målt fra først kvartal til første kvartal det påfølgende år.
——— Differansen mellom faktisk og normalt volum av lagrene a ferdigvarer, der normalt volum er definert som et fem år glidende gjennomsnitt av faktisk volum.

Nå er det selvfølgelig også andre mulige tolkninger av virkningen av lagerstørrelsen enn effekten gjennom bedriftens kostnader ved en konflikt. En kunne for eksempel tenke seg at lønnsglidningen skyldes mangel på arbeidskraft, ved at bedriften øker bruk av overtid og byr opp lønnen for å få tak i folk, samtidig som at mangelen på arbeidskraft slår ut i at produksjonen blir mindre enn salget, dvs. redusert lagerbeholdning. Imidlertid har jeg forsøkt å kontrollere for denne muligheten, ved å rense lønnsglidningstallene for endret bruk av overtid, og ved å ha med ledige plasser og arbeidsledighetsprosenten i regresjonslikningen.

Tarifftillegg

Tarifftilleggene har ingen direkte virkning på lønnsglidningen, hverken på samlet lønnsglidning[2] eller på lønnsglidningen i den enkelte bransje. Dette er i overensstemmelse med den teoretiske modellen, og betyr at tarifftilleggene slår fullt ut i det endelige lønnsnivået. Siden lønnsglidningen i stor grad er forutsigbar (standardavvik i regresjonen i samlet industri er 0,44 prosent), er det i prinsippet mulig å «styre» lønnsutviklingen gjennom de sentrale oppgjørene. Et viktig forbehold til denne konklusjonen gjelder hvis man ønsker lavere lønnsvekst enn det som forventes i lønnsglidning. Delvis av hensyn til de relative lønninger er det vanskelig å tenke seg null i tarifftillegg bortsett fra i spesielle situasjoner. Negative tarifftillegg er det vanskelig å tenke seg uansett (selv om det har inntruffet i mellomkrigstiden). Derfor kan det være vanskelig å hindre at samlet lønnsvekst blir høyere enn ønsket, uten å ty til lover og reguleringer for å dempe lønnsglidningen.

Heller ikke forholdet mellom tarifftillegget i en enkelt bransje og gjennomsnittlig tarifftillegg i industrien påvirker lønnsglidningen i den angjeldende bransje. Dette betyr at dersom arbeidstakerne i en bransje «kommer dårlig ut» i et tariffoppgjør, greier de ikke å ta igjen noe av det tapte ved den påfølgende lønnsglidning. Dette resultatet taler imot hypotesen om at lavtlønnsprofil ved tariffoppgjør bare fører til økt lønnsglidning.

Tarifftilleggene ser derfor ut til også å ha virkning på de relative lønninger. Riktignok har ikke lavtlønnsprofilen som har preget de fleste tariffoppgjørene ført til mindre lønnsforskjeller – innen industrien har de relative lønninger vært meget stabile. Likevel er det grunn til å tro at lavtlønnsprofilen ved tariffoppgjørene har forhindret at lønnsforskjellene har blitt større, selv om det selvfølgelig er vanskelig å si hvor mye større forskjellene ville vært uten lavtlønnstillegg ved de sentrale oppgjørene.

Arbeidsmarkedet

Antall ledige plasser ser ut til å være den beste indikatoren for arbeidsmarkedet. En økning i antall ledige plasser på 50 prosent vil øke lønnsglidningen med 1,1 prosentpoeng. Når det er kontrollert for virkningen av antall ledige plasser, har arbeidsløsheten en svak negativ, men ikke signifikant effekt på lønnsglidningen. At det er ledige plasser og ikke arbeidsledighet som er den beste indikator på arbeidsmarkedet kan ha viktige politikkimplikasjoner. Det ants ofte at regjeringen står overfor valget mellom høy lønnsvekst eller høy arbeidsledighet. Dersom man bare vurderer ekspansiviteten i den generelle økonomiske politikken, er nok dette en rimelig antakelse, siden arbeidsledigheten og antall ledige plasser da vil være sterkt korrelerte. Resultatene her tyder imidlertid på at man ikke bør stirre seg blind på dette

[2] Dette er i overensstemmelse med konklusjonene i Rødseth og Holden (1989), der det blir påvist at samlet lønnsvekst er større i år med hovedoppgjør enn i år med mellomoppgjør, slik at lønnsglidningen ikke «omgjør» denne konsekvensen av tariffoppgjørene.

valget. Tiltak som gjør arbeidsledige bedre skikket til å fylle de ledige jobbene, vil føre til lavere ledighet, men også til færre ledige plasser og dermed lavere lønnsvekst. Det er derfor ikke uten videre noe motsetningsforhold mellom lav arbeidsledighet og lav lønnsvekst.

Noen andre forklaringsvariable

Bruttoprodukt pr. timeverk har liten effekt på lønnsglidningen. I samlet industri vil en økning i forholdet mellom bruttoprodukt pr. timeverk og timelønnen på 10 prosentpoeng øke lønnsglidningen med 0,4 prosentpoeng. I bransjeestimeringene er det derimot høyt *nivå* på dette forholdet som gir stor lønnsglidning, men også her er sammenhengen svak. Dette gir derfor liten støtte til forhandlingsteorien.

I bransjeestimeringene har relativ lønn en negativ effekt på lønnsglidningen, som er signifikant på 10 prosent nivå. Merk at det faktum at høytlønnsbransjer gjennomgående har høyere lønnsglidning enn lavtlønnsbransjer blir tatt vare på ved egne konstantledd for hver bransje. Den negative effekten av relative lønn kan derfor sees på som en slags «feilkorrigeringsmekanisme»: Dersom lønnen i en bransje relativt til gjennomsnittslønnen i industrien er et prosentpoeng lavere enn «normalt» (dvs. gjennomsnittet av relativ lønn for bransjen over hele tidsperioden), så fører det til 0,15 prosentpoeng høyere lønnsglidning i denne bransjen.

Arbeidsgiveravgiften har som ventet en negativ effekt på lønnsglidningen. I undersøkelsen av industrien totalt førte en økning i arbeidsgiveravgiften på et prosentpoeng til en reduksjon i lønnsglidningen med 0,6 prosentpoeng. Det ser derfor ut til at økt arbeidsgiveravgift i liten grad slår ut i økte lønnskostnader, siden mesteparten fanges opp ved redusert lønnsglidning.

Selv om den teoretiske modellen tilsier at skatter ikke skal ha noen virkning, forsøkte jeg også endring i og nivå av indirekte og gjennomsnittlige direkte skatter. Det var imidlertid ikke mulig å finne noen effekt av skattene. Dette går derfor imot den ofte uttalte påstand om at lavere skatter fører til lavere lønn.

Når det gjelder effekten av pris på konkurrerende importvarer, var det bare mulig å finne noen effekt på bransjenivå. Dette kan skyldes at importvarer gir et bedre uttrykk for konkurransepriser på bransjenivå enn i industrien sett under ett. En prosents økning i prisen på konkurrerende importvarer gir en økning i lønnsglidningen på 0,1 prosentpoeng.

NOEN REFLEKSJONER

Et viktig spørsmål vedrørende lønnsglidningen er om den har en gunstig allokeringsmessig effekt – ved at lønnen tilpasses produktivitetsnivået i den enkelte bedrift, og at arbeidskraft blir trukket fra lavproduktive bedrifter (med lav lønn) til høyproduktive bedrifter (med høy lønn). Det er blitt gjort lite arbeid for å undersøke dette spørsmålet. Internasjonale studier viser at arbeidskraften lar seg påvirke av relative lønninger (se f.eks. Pissarides, 1978). Det er imidlertid mye som tyder på at lønnsforskjeller ikke bare reflekterer produktivitetsforskjeller eller ikke-pengemessige fordeler og ulemper med slike jobber (se Kreuger og Summers, 1988). I den grad lønnsglidningen avspeiler arbeidstakernes «forhandlingsstyrke» (dvs. i overensstemmelse med den teoretiske modellen her), er det usikkert i hvor stor grad den vil virke gunstig allokeringsmessig. Ut fra mer tilfeldige observasjoner er det likevel grunn til å tro at lønnsglidningen også har en positiv virkning på fordelingen av arbeidskraft på ulike næringer og bedrifter. *Hvor stor* denne virkningen er, er det imidlertid vanskeligere å si.

Lønnsglidning utover produktivitetsforbedringer blir vanligvis ansett som uheldig i økonomisk-politisk debatt. Men selv hvis lønnsglidningen bare fyller det rom som blir skapt ved produktivitetsforbedringer ved den angjeldende bedrift, vil den ha samfunnsmessige uheldige konsekvenser. Takten i produktivitetsveksten varierer betydelig mellom ulike næringer, og det er lite realistisk og heller ikke ønskelig med en tilsvarende variasjon i lønnsveksten. Som kjent fra den skandinaviske inflasjonsmodellen (Aukrust-modellen) vil konstante relative lønninger, kombinert med lønnsvekst i takt med produktivitetsutviklingen i næringer med høy produktivitetsvekst, føre til prisstigning i næringer med lav produktivitetsvekst. Skal man unngå denne form for inflasjon, må veksten i lønningene være mindre enn produktivitetsveksten i næringer med høy produktivitetsvekst.

Noen totalvurdering av hvorvidt lønnsglidningen er gunstig eller ikke, vil jeg imidlertid ikke driste meg til. Dette vil bl.a. også kreve en vurdering av kostnadene ved å begrense eller forhindre lønnsglidningen, og det er ikke noen lett oppgave.

REFERANSER:

Holden, S. (1989). Wage drift and bargaining: Evidence from Norway. *Economica*, 54, 419–432.

Isachsen, A.J. og Raaum, O. (1983). Solidarisk lønnspolitikk – hvor effektiv er den egentlig? *Sosialøkonomen*, 3, 14–21.

Krueger, A.B. og Summers, L.H. (1988). Efficiency wages and the inter-industry wage structure. *Econometrica*, 56, 259–293.

Moene, K. og Seierstad, A. (1989). Lokale forhandlinger i privat sektor. Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo.

Pissarides, C.A. (1978). The role of relative wages and excess demand in the sectoral flow of labour. *Review of Economic Studies*, 45, 453–468.

Rødseth, A. og Holden, S. (1989). Wage setting in Norway. Kommer i L. Calmfors (ed.) *Wage formation in the Nordic countries.*

APPENDIKS: EN REGRESJONSLIGNING

Dette appendikset viser den foretrukne regresjonsligning for samlet industri, og gir en kort motivasjon og forklaring av denne. For en fyldigere redegjørelse henvises til Holden (1989) (kopi kan fåes ved henvendelse til meg).

Tabell 1: *Minste kvadraters regresjon for lønnsvekst i samlet industri, mannlige arbeidere, 1963–86.*

TOTAL LØNNSVEKST = 6.21 − 0.005 LAGER
(4.79) (2.99)

+ 0.94 [Log (LØNN) + TARIFFTILLEGG]
(27.04)

− 0.94 Log (LØNN)
(26.38)

+ 2.80 Log (LEDIGE PLASSER)
(5.53)

+ 0.04 ØKNING I (BRUTTOPRODUKT/LØNN)
(2.07)

− 0.56 ØKNING I ARBEIDSGIVERAVGIFT
(2.29)

− 3.31 LØNNSSTOPP
(12.64)

+ 0.22 TREND
(2.33)

$R^2 = 0.99$ SER = 0.44 DW = 2.30

NOTER: Absolutte t-verdier i parentes. Total lønnsvekst og tarifftillegg er målt som prosentvis økning fra første kvartal år t til første kvartal år t+1. Lønn er gjennomsnittlig timefortjeneste i første kvartal år t. Lønnsstopp er en dummy med verdi 1 i 1978 og 2 i 1979. Trend er en lineær trend som stiger til 1980 og er konstant fra da av. Lager er differansen mellom faktisk og normalt volum på lagrene av ferdigvarer, der normalt volum er definert som et fem års glidende gjennomsnitt av faktisk volum. (Dette er gjort for å «rense» lagerstørrelsen for strukturelle endringer over tid.) Log står for naturlig logaritme. Alle rater og vekstrater er målt i prosent for å lette tolkningen av koeffisientene.

Denne spesifikasjonen er valgt for å teste om tarifftillegg påvirker lønnsnivået, samtidig som den tillater muligheten for at det ikke er noen direkte virkning av tarifftillegg og lønnsnivå på lønnsglidningen. Hvis koeffisienten foran variabelen Log (LØNN) + TARIFFTILLEGG er lik null, vil tarifftillegget være uten betydning for lønnsnivået. Hvis derimot koeffisienten foran Log (LØNN) + TARIFFTILLEGG er lik en og koeffisienten foran Log (LØNN) er lik minus en, da faller Log (LØNN) ut av ligningen. Tarifftillegget kan da trekkes fra på begge sider av likhetstegnet, og vi får en «ren» ligning for lønnsglidningen, uten noen effekt av tarifftillegget, slik som den teoretiske modellen tilsier. (Dette innebærer at tarifftilleggene slår fullt ut i lønnsnivået.) Vi ser at dette er nesten oppfyllt i regresjonsligningen (i bransjeestimeringen er disse koeffisientene hhv. 1,01 og − 1,01), og dette gir derfor klar støtte til den teoretiske modellen.

Den spesielle trenden er valgt for å ta hensyn til utviklingen som har vært ved at flere grupper har fått rett til lokale lønnsforhandlinger. Denne utviklingen ser ut til å ha vært svakere på 80-tallet. Regresjonsresultatene blir lite påvirket av om denne trenden erstattes med en vanlig lineær trend, eller sløyfes helt. Bruk av instrumenter for tarifftillegg og bruttoprodukt har heller ingen praktisk betydning for regresjonsresultatene.

ERRATUM

I artikkelen «Om Trygve Haavelmos bidrag til økonometri» i Sosialøkonomen 1989 nr. 11 forekommer en meningsforvirrende trykkfeil.

De to siste setninger i første paragraf i avsnitt 4 (s. 8–9) skal lyde: «I sin banebrytende *Econometrica*-artikkel . . . får han formidlet dette helt sentrale poenget på en krystallklar måte ved hjelp av et meget enkelt eksempel, som jeg kort vil referere. Nøkkelordene i artikkelens tittel er *statistical* og *simultaneous*.»

Erik Biørn

En «vagabond» i Kvinesdal

AV
LARS AASE OG
JAKOB SØRLAND*

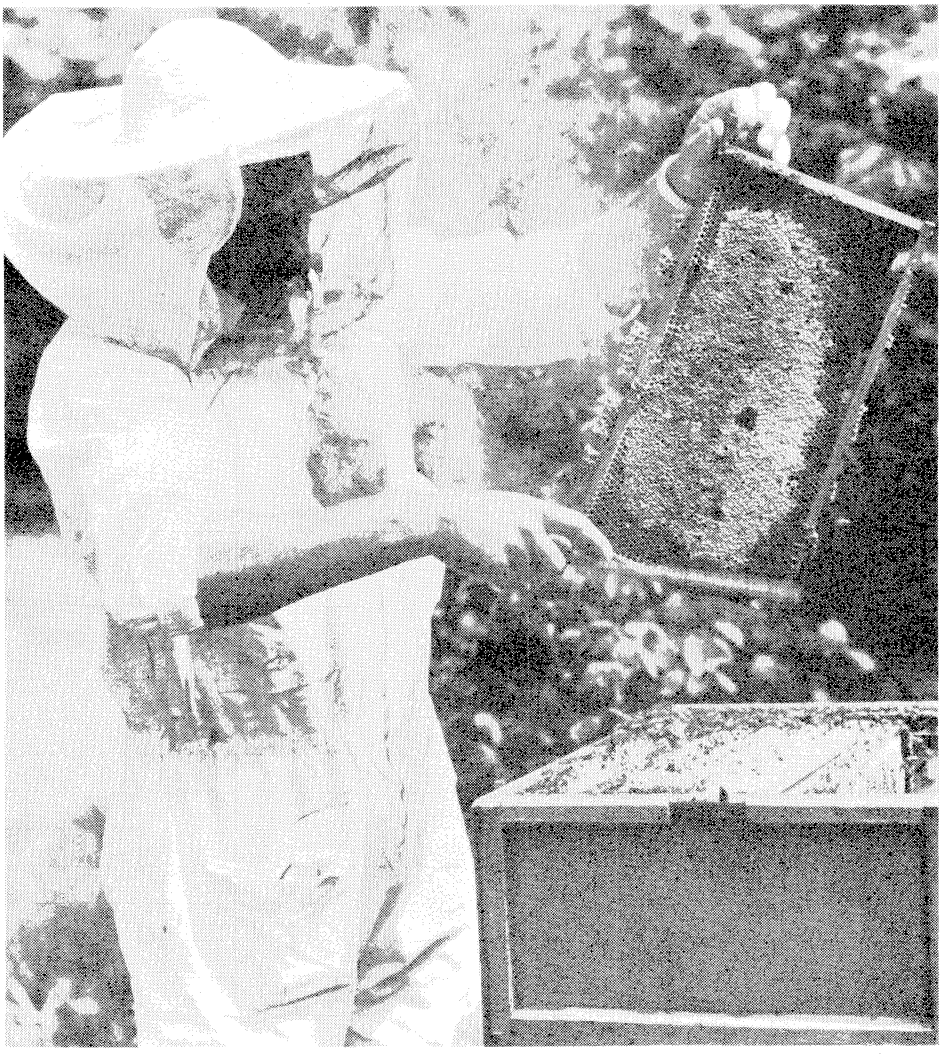

Birøkt. Foto: Billedsentralen, Hans Pfletschinger.

En etterkrigssommer var det en litt tykkfallen mann som leide hus hos Sigvart Egeland, en ungkar som drev gård midt i flateste Kvinesdal. Mannen hadde en racersykkel med gear, og han gjorde lange sykkelturer både i dalen og på Kvinesheia. Sykkelen var flott, men mannen var kledd som en omvandrende vagabond og så litt mistenkelig ut for oss bygdefolk. Vi var vant med fantefamilier, russiske spioner og streikebrytere, så bygdefolk viste til å begynne med en viss mistenksomhet og tilbakeholdenhet. Men hvor kunne en vagabond få så flott sykkel fra? Mannen var professor Ragnar Frisch, men det fortalte han ikke med det samme han kom til dalføret.

Første gang han trengte penger, gikk han inn i Kvinesdal Sparebank og ville heve en sjekk, men de nektet ham det. Han så suspekt ut! En av dem som fikk mest med ham å gjøre, var ingeniør Nils Kloster, onkel til en av forfatterne, som drev elektrisk forretning og hadde snekker- og bilverksted i Kvinesdal sentrum. Ellers hadde Kvinesdal på den tid en kvinnelig stud. oecon., Karen Egeland, som gjenkjente sin professor.

Frisch var på jakt etter dyktige samarbeidspartnere: pålitelige og kloke mennesker som kunne hjelpe ham med å få i gang biavl, og som kunne forstå noe av de problemene han var opptatt med i den forbindelse. Disse menneskene fant han i en avsides heim på Kvinesheia. Fra gården Førland, som ligger ved E 18, går det en gårdsvei inn til Helle-grenda. En av gårdene heter Lille Nordhelle, blant bygdefolk kalt Øygarden. Der bodde Emil og Bendikte Sørland. De var norsk-amerikanere fra Seattle-området. Emil var fra Nordfjord og hadde vært laksefisker i Alaska. Bendikte hadde tjent i velstandsheimer «over there». Hun tilhørte en stor familie på Kvinesheia. De drev en heiegård i ly av Storhei. Bendikte og Emil hadde tre barn, av disse var sønnen Jakob Sørland bosatt i Kvinesdal. I 1951 overtok han gårdsbruket i Øygarden.

I denne heimen fant Ragnar Frisch særdeles goder venner. Han satset nå på et samarbeid med Emil og Jacob Sørland. Heigården Øygarden hadde stor utmark, der det var god plass til bikuber.

Ragnar Frisch var redd for hoggorm. Når de skulle ut i terrenget, bandt han to sekker rundt leggene for å være sikker. Han kunne både skremme hoggorm og forundre heievandrere som møtte ham!

Frisch var flink i språk og las 7 språk, deriblant russisk. Dette fikk stor betydning for hans kunnskaper om bier. Han var økonomisk rådgiver for FN og reiste mye i USA. Dette benyttet han også til å skaffe seg kjennskap til amerikansk birøkt.

Hans interesse for bier kom av at han skulle bevise en matematisk utregning av arveegenskaper. Han valgte derfor bier, for hanbiene (dronene) er bare et produkt av dronningen, de har ingen far. En bidronning parer seg

* Lars Aase er cand. philol. og førsteamanuensis ved Kristiansand Lærerhøgskole. Han var tidligere direktør ved Agder Distriktshøgskole.
Jakob Sørland er gardbruker og birøkter i Kvinesdal. Han har vært formann for Agder birøkterlag og Norges Honningcentral.

bare i sine første levedager fra 6 til 15 dager, og det skjer under flukt ute med minst 20° varme. Blir den ikke paret da, så blir den dronemor, den kan bare legge ubefruktede egg som blir til droner. En paret dronning bestemmer selv om den vil legge befruktede eller ubefruktede egg.

Frisch begynte med innavl for å spalte opp arveegenskapene. Etter 6 generasjoner var dronene så degenererte at de ikke kunne fly. De er bare produkt av dronningen og blir derfor rammet først.

Han avlet så dronninger som han testet for å finne ut hvilke egenskaper som hadde blitt spaltet ut. Dette var for senere å bruke dronninger med de beste egenskaper til videre avl. Han hadde hittil brukt en brun bie – en vanlig norsk biart.

Han begynte nå å interessere seg for andre raser, Krainere og Italienere. Disse har verdifulle egenskaper som den brune bien ikke har, f.eks. lenger snabel, slik at de kan nå ned til honningen i visse blomster (kløver) som den brune bien ikke greier å nå ned i.

Frisch fant da at krysning mellom to raser gav bedre bier enn foreldrene. Han begynte da å renavle flere linjer av krysningene, og til dette brukte han isolerte parestasjoner på Kvinesheia. Det som viste seg å være best, var en krysning av Italienere og Brunt. Han linjeavlet disse nye biene og krysset disse linjer igjen, og fikk her et ensartet og stabilt avkom som var langt bedre enn andre bier. Disse kalte han «Iris».

Han startet nå AKA dronningavlstasjon i Kvinesdal, og her avlet han og Jakob Sørland dronninger som ble sendt rundt i Norge. Det ble også eksportert en del til Sverige, Finland og Tyskland. Det var stor etterspørsel etter «Iris» dronninger, og en del år var de oppe i en produksjon på 1000 – 1500 pr. år.

Det var vanskelig med sikre rene pareplasser, og derfor kjøpte han utstyr til kunstig inseminasjon til en pris av 30.000 kroner. Det var det første utstyret i sitt slag i Norge.

På sine reiser til USA for FN besøkte han en dronningavler der som drev med inseminasjon, og han lærte såpass at han klarte å få det til her i Norge. Jakob Sørland lærte det så av ham.

Av paringskuber forsøkte han både norske og utenlandske, men han var ikke fornøyd med disse. Så han laget sine egne, og etter mange prøver kom han fram til en kasse med 4 små rammer som han befolket med en kopp bier. Disse viste seg å være gode. Dronningene ble raskt paret og rømningsprosenten var liten.

Artikkelsamling

I samarbeid med studenter og lærere ved Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo har Sosialøkonomenes Forening laget en artikkelserie basert på utvalgte artikler fra tidsskriftene Sosialøkonomen og Statsøkonomisk Tidsskrift fra 1958 til i dag. Forfatterne har vederlagsfritt stilt sine artikler til disposisjon til dette formål.

Vi tror at samlingen kan ha interesse for økonomistudenter også andre steder i landet. Interesserte kan henvende seg til sekretariatet pr. brev eller telefon.

ARTIKLER FRA SOSIALØKONOMEN/
STATSØKONOMISK TIDSSKRIFT
92 sider, pris kr. 75,–
Mer enn 10 hefter, kr. 70,–

Johansen, L.:
Forholdet mellom næringene under økonomisk vekst. Statsøk. Tidsskrift (1958).

Rødseth, A.:
Nyare teori om stabiliseringspolitikk i opne økonomiar. Sosialøkonomen nr. 6, 1979.

Rødseth, A.:
Inflasjon i opne økonomiar. Sosialøkonomen nr. 8, 1982.

Johansen, L.:
Arbeidsløsheten: Lettere opp enn ned? Sosialøkonomen nr. 10, 1982.

Sandmo, A.:
Normativ beskatningsteori – problemstillinger og resultater. Statsøk. Tidsskrift (1982).

Holte, F. C.:
Hvorfor er det så vanskelig å bli kvitt arbeidsløsheten i OECD-landene? Sosialøkonomen nr. 8, 1985.

Holte, F. C.:
Mer om arbeidsløsheten i OECD-landene. Sosialøkonomen nr. 9, 1985.

Stølen, N. M.:
Virkninger av en endring i lønnssatsene og valutakursene analysert ved modellen MODAG A. Sosialøkonomen nr. 10, 1985.

Hagen, K. P.:
Optimal prissetting i offentlige bedrifter – en oversikt. Statsøk. Tidsskrift (1986).

Hoel, M.:
«Endogen makroøkonomisk politikk med fagforeninger». Sosialøkonomen nr. 7, 1987.

To anmeldelser av:
Erik Grønn:
Innføring i makroøkonomi.
Bedriftsøkonomens Forlag, 1989.

Det kan argumenteres for en innføringsbok i makroøkonomi på norsk. Enkelte vil hevde at det er kulturpolitisk lite ønskelig at studentene leser engelsk. Andre vil mene at en slik bok er nødvendig for å fange opp de særlige makroøkonomiske forhold i vårt land.

Norsk økonomi har spesielle strukturelle og institusjonelle karakteristika som gjør enkelte tilnærmingsmåter mer relevant enn andre. Det har også avspeilet seg i norsk makroøkonomisk forskning. Fire områder kan raskt trekkes fram. Aukrust's hovedkurs-teori og senere oppfølging viser betydningen av konkurranseutsatt sektors forhold til resten av økonomien og konkurranseevneproblemet. I sammenheng med dette er det utviklet analyser av arbeidsmarkedet, spesielt lønnsdannelsen, i en økonomi med sterke fagforeninger. Norge er blitt en oljeøkonomi, og basiller fra den «hollandske syke» er i full virksomhet. Endelig har liberaliseringen av innenlandske kredittmarkeder og internasjonale kapitalbevegelser gjort det nødvendig med en revidert forståelse av forholdet mellom rentenivå, valutakurs og kapitalbevegelser.

Det er interessant å notere seg at ingen av de innføringsbøker om makroøkonomi som er utgitt på norsk har lagt særlig vekt på slike problemstillinger. Det gjelder de mest brukte bøker som er forfattet av Preben Munthe, Vidar Ringstad og Anders Dedekam. Heller ikke denne nye bok som springer ut av miljøet ved Bedriftsøkonomisk Institutt gjør det.

Det gjenstår da en språklig begrunnelse for en norsk lærebok som gir innføring i «generell» makroøkonomi. Det må stilles krav til en slik bok at den er noenlunde ajour med det som foregår i faget.

I dette perspektivet er Erik Grønn's nye bok gammeldags og konvensjonell. I all hovedsak behandler den IS-LM modellen for en lukket økonomi. I tillegg er det et kapittel om den såkalte AD-AS modellen (aggregert etterspørsels- og tilbudsmodell), et kapittel om fastpris-modeller, og noen kompakte sider om åpen økonomi. Innimellom er det noe malplassert satt inn enkelte sider om handelsteori og vekstteori, som det er vanskelig å få noe ut av. Det mangler en oversikt over makroøkonomiske problemstillinger. Og boka avspeiler i liten grad de sentrale spørsmål i makroøkonomisk forskning på 1980-tallet.

Vi har i årevis hatt gleden av Preben Munthe's lærebøker med ryddig begrepsapparat og klart språk. Erik Grønn's slentrende og humoristiske stil mister alvorlig mye i presisjonen. Beskrivelsen av modeller og figurer er samtidig svært omstendelig, med lite plass til økonomisk intuisjon. Symbolbruken følger stort sett «norsk standard», men med enkelte uheldige innslag. (F.eks. brukes a i kap. 6 både som marginal konsumtilbøyelighet og pålydende rente på obligasjoner.) De matematiske formuleringer er ikke spesielt elegante, ofte med en blanding av linære og generelle funksjonsformer. (Og det er ikke klart skilt mellom de to, f.eks. i den kompakte beskrivelsen av Mundell-Flemming-modellen i kapittel 12.) Det er flere, men ikke systematiske, referanser. I stikkordregisteret skiller den kjente norsk-franske økonom E. Malingvold seg ut.

På det beste får Erik Grønn fram god økonomisk forståelse, som kapittel 7 om konsumfunksjonen. Det er enkelte spenstige diskusjoner av kontroverser i appendixer, som bidrar til å løfte blikket. På det verste er framstillingen klumpete og uheldig, spesielt i kapittel 10 om AD-AS modellen. I den enkle beskrivelsen av et standard arbeidsmarked er det ikke klart hva som menes med en Keynesiansk situasjon med stive nominelle lønninger. Men det sies at beskrivelsen gir god mening på kort sikt, f.eks. 3 til 6 måneder. Det opereres med en versjon av AD-AS modellen hvor prisnivået er gitt, og nominelle lønninger bestemmes slik at bedriftssektoren tilpasser seg på etterspørselskurven etter arbeidskraft. Denne modellversjonen innebærer at lønnsnivået vil synke som en konsekvens av ekspansiv makroøkonomisk politikk. Det er tvilsomt om slikt bidrar til å fremme studentenes økonomiske forståelse. Det konkluderes forøvrig med at ekspansiv penge- og/ eller finanspolitikk har ingen prisstigningseffekt når prisnivået er forutsatt konstant.

Det er vanskelig å være fornøyd med stoffutvalg og framstilling i boken. Den bærer sterkt preg av å være opptrykte forelesningsnotater med gjennomgang av modeller og forklaring av figurer. Studentene har fortjent bedre, når det først skal skrives på norsk.

Jørn Rattsø.

*
**

Denne boken var først påtenkt som en modellsamling med forklaringer, og skulle være støttemateriale til et programsystem som er under utvikling for undervisningen i makroøkonomi på BI. Ut fra dette ble det bestemt å utarbeide en hel lærebok. Forfatteren (eller egentlig forfatterteamet) uttaler innledningsvis at: «i den grad boken blir forskjellig fra andre (norske) innføringsbøker i makro tror vi det henger sammen med at vi har prøvd å vise at makroøkonomiske teorier er teoretisk kontroversielle.» Boken gir en grei og oversiktlig framstilling av kjente tema i makroøkonomi, og så langt den strekker seg er en den brukbar elementær innføringsbok.

Innholdet kan tematisk deles i tre (selv om dette ikke gjøres eksplisitt i boken). Første del omhandler enkle Keynesmodeller med faste priser, som beskrives i kapitlene 2-6. Det startes med en modell for en lukket økonomi, som diskuteres grundig, både geometrisk og analytisk. I kapittel 3 vises noen enkle nasjonalregn-

skaps-sammenhenger for en åpen økonomi, og fordelene ved handel presenteres. I kapittel 4 utvides Keynesmodellen med forskjellige importfunksjoner, og konflikten mellom full sysselsetting og balanse i utenriksregnskapet innenfor en slik modell diskuteres. I kapittel 5 og 6 presenteres så IS-LM modellen for en lukket økonomi, først på lineær form, og så på en mer generell form.

I andre del utdypes de sentrale adferdsrelasjonene i modellene over, dvs. konsumfunksjonen, investeringsfunksjonen, og pengemarkeds-sammenhengene. Fremstillingen av dette tildels vanskelige materialet er god, og dekker de forskjellige hovedteorier som er vanlige i denne type lærebøker. Jeg er imidlertid nokså forundret over at forfatteren, med alle de økonometriske studier som har vært gjort om konsumetterspørsel i Norge, velger å bruke et upublisert studentarbeide som en av sine hovedreferanser.

Tredje del dekker mer «avanserte» modeller. I kapittel 10 introduseres modeller med variabelt prisnivå, i første rekke ved en modell for samlet tilbud/samlet etterspørsel, men også endel diskusjon av Phillipskurve-sammenhenger. Kapittel 11 er en introduksjon til såkalte fast-pris eller ulikevektsmodeller, og økonomisk politikk mot ulike typer arbeidsløshet. I kapittel 12 vender diskusjonen tilbake til en åpen økonomi og valutakurspolitikk innenfor en Mundell-Fleming modell.

Boken har en grei pedagogisk oppbygning, der jeg spesielt setter pris på følgende:

1) Hvert kapittel avsluttes med et oppsummeringsavsnitt, der *hovedpunktene* repeteres, *nøkkelbegreper* utdypes og det stilles endel *kontrollspørsmål.*

2) Vanskelig/supplerende stoff er i stor grad henvist til appendikser (det er ialt 11 av disse).

3) Det er en detaljert forklaring av multiplikator- resonnementene, som ofte er tungt stoff på dette nivået.

Jeg har kun en innvending mot denne boken: jeg stiller meg helt uforstående til hvorfor den overhodet er skrevet. Markedet for innføringsbøker i makroøkonomi er mildest talt tettpakket med tildels utmerkede fremstillinger, og et rimelig krav for å rettferdiggjøre en ny bok må være at den forsøker å gå utover de allerede eksisterende lærebøker *enten* i omfang/temasammensetning *eller* på det pedagogiske plan. Etter mitt beste skjønn feiler Grønn's bok på begge disse punkter. Så godt som alle temaene i denne boken (med unntak av kapitlet om fast-pris modeller) var å finne i alle lærebøker fra slutten av 1960-tallet, og selv om fremstillingen er god kommer den til kort i forhold til mange av forgjengerne. Forfatterens intensjon om å påvise makroøkonomiske kontroverser er det vanskelig å ta helt på alvor – dette begrenser seg til en velkjent diskusjon av effektiviteten av hhv. penge- og finanspolitikk under ulike forutsetninger om helningen på hhv. IS- og LM-kurvene, og forøvrig noen spredte og tildels svært overfladiske henvisninger til monetaristiske og neoklassiske bidrag til makroteori.

Min egen undervisningserfaring er temmelig begrenset, men likevel har jeg det bestemte inntrykk at makroøkonomi faller nokså tungt for de fleste studenter, delvis fordi faget har et noe mer abstrakt preg enn mikroøkonomi, og delvis fordi lærebøkene ofte er preget av institusjonelle forhold og økonomiske realiteter som er mer relevante for USA enn for Norge. Nyere makroøkonomisk forskning har imidlertid kommet svært langt innenfor temaer som er svært aktuelle for Norge, f.eks. problemstillinger knyttet til en liten, åpen økonomi, og til lønnsdannelse og arbeidsmarkedets funksjonsmåte. I Grønn's bok er det beklageligvis ikke funnet plass til noe av dette stoffet, som ville styrke både nytten og relevansen av faget makroøkonomi for ferske studenter. Som boken nå står synes jeg ikke den kommer lengre enn den opprinnelige intensjon – å være en modellsamling med forklaringer.

Erik Offerdal

Medlemskap i SF

Tenker du på å melde deg inn i Sosialøkonomenes Forening?
Be om informasjon i sekretariatet, telefon (02) 17 00 35.

Abonnement

Abonnement løper til oppsigelse foreligger.

Redaktør:
Rolf J. Brunstad

Redaksjon:
Arild Hervik
Torstein Bye
Kjell Erik Lommerud
Tone Ognedal
Jørn Rattsø
Arent Skjæveland

●

Utgitt av
Sosialøkonomenes Forening
Formann: Erik Lind Iversen
Generalsekr.: Gerd Buflod

●

Bladets adresse:
Storgt. 26 IV
0184 OSLO 1
Telefon (02) 17 00 35
Telefax (02) 17 31 55
Postgiro: 5 16 78 87
Bankgiro: 6001.05.13408

●

Utkommer med 11 nummer pr. år, den 15. i hver måned unntatt juli.

Abonnement kr 380,–.
Studentabonnement kr. 190,–.
Enkeltnr. kr 60,– inkl. porto.

ANNONSEPRISER
(ekskl m v a):
1/1 side ..... kr. 2 900,–
3/4 side ..... kr. 2 300,–
1/2 side ..... kr. 1 700,–
Byråprovisjon 10%

Frist for annonser:
Den 5. i hver måned.

Forskningsrapporter:
Pr. innrykk kr. 200,–
(maks. 400 anslag)

Trykt i offset.
Grafisk Hus a/s, Bergen

Nye forskningsrapporter

Rapportene fåes kjøpt ved henvendelse til institusjonen.

NORGES BANK

Boks 1179 Sentrum, 0107 OSLO 1, tlf. (02) 31 60 00.

The Consumption Function in Norway. Breakdown and Reconstruction.
Av P. Anders Brodin og Ragnar Nymoen

I dette notatet ser vi nærmere på sammenbruddet i norske makrokonsumfunksjoner. En av konklusjonene i notatet er at inntekt alene ikke kan forklare konsumutviklingen på lang sikt. Dette resultatet gjelder også i perioden før dereguleringene i kredittmarkedene fant sted. Inntekt og formue ser derimot ut til å kunne forklare konsumutviklingen på lang sikt. Notatet peker videre på at det er mulig å etablere en konsumfunksjon som har stabile koeffisienter over hele observasjonsperioden, det vil si både før og etter dereguleringene i kredittmarkedene.

Arbeidsnotat 1989/7. ISBN 82-90130-95-3. 54 sider. 15. november 1989.

Impact of central bank lending under asymmetric information in credit markets.
Av Bent Vale

Asymmetrisk informasjon i kredittmarkeder eksisterer ikke bare i forholdet mellom låntaker og långiver. Ulike långivere kan også ha svært forskjellig evne eller mulighet til å foreta kredittvurdering av sine lånsøkere. Spesielt kan banker være flinkere til å skille mellom ulike typer låntakere enn andre finansinstitusjoner er. I en modell basert på Stiglitz og Weiss (1981) viser vi at pengepolitisk styring gjennom endring i bankenes lånevilkår i sentralbanken, kan bli motvirket av andre finansinstitusjoners utlånsadferd. Dette gjelder når de sistnevnte institusjonene er dårligere enn bankene til å drive kredittvurdering. Det vises videre at når bankene har monopolistisk makt i utlånsmarkedene, vil pengepolitikk ha en sterkere effekt på bankenes tilbud av lån, og kredittrasjonering vil være mer sannsynlig enn under fri konkurranse. Med monopolistisk adferd er det imidlertid også mer sannsynlig at pengepolitikken kan bli motvirket av finansinstitusjoner utenom bankvesenet.

Arbeidsnotat 1989/8. ISBN 82-90130-98-8. 35 sider. 30. november 1989.

The Volatility of the Norwegian Currency Basket.
Av B. Gabriela Mundaca

I dette arbeidet modelleres den norske valutakurven og vekslingskursen NOK/USD som ARCH eller GARCH prosesser. Analysen gir 4 hovedkonklusjoner: 1) Betinget varians på valutakurven er mindre enn den betingede varians på NOK/USD. 2) Estimerte betingede varianser avhenger av hvilket tidspunkt på dagen observasjonene er hentet fra. 3) GARCH-modellen passer bedre til data enn ARCH-modellen. 4) Siden restleddene i ARCH og GARCH-modellene er korrelerte med intervensjonsvariablene i de norske valutamarkedene, kan de estimerte parametrene være inkonsistente. Denne konklusjon skulle også gjelde overfor andre typer pengepolitikk som har til hensikt å påvirke kursen på NOK.

Arbeidsnotat 1989/9. ISBN 82-90130-99-6. 25 sider. 11. desember 1989.

Telemark distriktshøgskole

3800 Bø i Telemark
Tlf. 03-950200

Telemark distriktshøgskole har om lag 1000 studentar og 85 tilsette. Seksjonen for økonomi og administrasjon har rundt 300 studentar og 16 undervisnings- og forskarstillingar. Saman med Telemarksforsking-Bø og Telemark IT-senter utgjer Telemark distriktshøgskole eit FoU-miljø innan det økonomisk/administrative fagområdet. I Bø kan ein utvikle sine faglege interesser og samtidig dra føremoner av eit moderne bygdemiljø med vakker natur, gode tenestilbod, mange fritidsaktivitetar og rimelege bustader. Bø er elles eit kommunikasjonsknutepunkt med to timars togreise til Oslo.

Følgjande stilling er ledig:

HØGSKOLEDOSENT/DOSENTSTIPENDIAT

I ØKONOMISK/ADMINISTRATIVE FAG

Stillinga er tillagt særleg ansvar for forsking og anna fagleg verksemd ved høgskolen og i regionen. Den tilsette vil få ei sentral rolle i vidareutvikling av kurstilbodet innan fagområdet for stillinga, og skal dekkje undervisningsoppgåver i samsvar med gjeldande reglar ved høgskolen.

Det krevst høgre utdanning og forskarerfaring utover førsteamanuensisnivå innan fagområdet. Relevant praksis og undervisningserfaring blir tillagt vekt.

Dersom det ikkje melder seg kvalifisert søkjar, kan det bli aktuelt med tilsetjing i dosentstipend. Slik tilsetjing er aktuell når det er sannsynleg at søkjaren kan kvalifisera seg til stillinga innan eit tidsrom på 2 år. Stipendiaten kan rekne med noko undervisningsreduksjon i stipendperioden.

Stillinga som høgskoledosent/dosentstipendiat er plassert på lønnsplan 17.510, kode 3033, lønnssteg 33 i Statens lønnsregulativ med lovfest innskott i Statens pensjonskasse.

Ved høgskolen er det få kvinner i undervisningsstillingar og kvinner blir oppmoda om å søkje. Det vil bli tilsett kvinne i stillinga, dersom søkjarane står om lag likt når det gjeld kvalifikasjonar.

Interesserte kan få nærare omtale av stillinga og generell orientering om undervisningsstillingar i distriktshøgskolane ved å vende seg til seksjonsleiarane Haga eller Hovland tlf. 03-95 02 00.

Søknad med rettkjente avskrifter av vitnemål, attestar og publikasjonar - alt i 4 eksemplar - stilar ein til Utdannings- og forskingsdepartementet og sender til Telemark distriktshøgskole, 3800 Bø i Telemark.

Søknadsfrist: 1. april 1990.

162
Edvardsen Kåre Nikolai
Skytterveien 102

1370 ASKER

etur: Sosialøkonomen, Storgt. 26, 0184 Oslo 1

Sam-plan

1990/91
VIDEREUTDANNING I SAMFUNNSPLANLEGGING

Miljøverndepartementet og Kommunenes Sentralforbund vil i samarbeid med universiteter, høgskoler, forsknings- og planleggingsinstitusjoner gjennomføre den 18. kursserie i videreutdanning for samfunnsplanlegging, Samplan.

Kurset vil bestå av 4 to-ukers perioder i tiden september 1990 til juni 1991. Kurset gir teoretisk og praktisk innsikt i samfunnsplanleggingens hovedutfordringer, rolle, begrunnelse, metoder og resultater.

Kursets tema spenner vidt og bl.a. behandles bærekraftig utvikling, planleggingens forhold til levekår, velferdsutvikling og serviceproduksjon, effektiv ressursutnyttelse, planleggerrollen, målstyring og resultatvurdering, distriktspolitikk, sysselsetting og næringsutvikling.

Arbeidsformen veksler mellom forelesninger, gruppearbeid, øvelser og ekskursjoner.

Søkere bør ha praksis innenfor samfunnsplanlegging og må ha høyere utdanning. Kvinner oppfordres spesielt til å søke. Det er 40 prosent kjønnskvotering ved opptak.

Nærmere opplysninger og søknadsskjema ved kursleder Gunnar Gussgard eller kurssekretær Eva Fængsrud, Kommunenes Sentralforbund, tlf.: (02) 93 77 95/94.

Søknaden sendes innen onsdag 4. april til:

KOMMUNENES SENTRALFORBUND
Postboks 1378 Vika,
0114 Oslo 1

KS KOMMUNENES SENTRALFORBUND

Miljøvern-departementet

Utgivernested – Bergen – Grafisk Hus a/s